

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів ім. С. І. Юрія

ПОКРОПИВНИЙ Степан Михайлович

Фіскальне стимулювання пріоритетних галузей економіки України

Виконав студент групи ФФАм-22

С.М. Покропивний

Науковий керівник:

к.е.н., доцент Сідляр В.В.

Тернопіль 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	7
1.1. Сутність, цільові орієнтири та завдання фіскальної політики стимулювання економічного зростання.....	7
1.2. Організаційно-правове забезпечення фіскальної політики стимулювання економічного зростання	14
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	27
2.1. Моніторинг реалізації політики доходів державного бюджету в контексті стимулювання пріоритетних галузей економіки України в умовах війни.....	27
2.2. Оцінка ефективності проведення бюджетної політики стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки	38
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ	47
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах воєнного стану в Україні, фіскальне стимулювання пріоритетних секторів економіки набуває особливої актуальності. З метою відновлення та модернізації економіки, фіскальна політика має бути націлена на підтримку ключових галузей, зокрема оборонної промисловості, інфраструктури та високотехнологічного виробництва. Ефективна алокація бюджетних коштів на цільові програми та проекти сприятиме прискореному економічному зростанню, забезпечуючи не тільки потреби оборони країни, але й підвищення рівня життя населення.

У той же час, необхідно збалансувати державне втручання у економіку та розвиток саморегульованих ринкових механізмів. Подолання інфляційних та девальваційних ризиків вимагає уважного врахування наукових досліджень, світового досвіду та реалій української економіки. Планування фіскальної політики має бути спрямоване на реалізацію стратегічних пріоритетів країни, що забезпечить стійке економічне зростання та ефективне використання фінансових ресурсів у складних умовах воєнного часу.

Огляд літератури з теми дослідження. Огляд літератури з тематики фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки в умовах воєнного стану в Україні вказує на значний внесок вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як О. Василик, А. Гальчинський, В. Гейць, Дем'янишин, О. Кириленко, К. Павлюк, Ю. Пасічник, В. Федосов, С. Фролов та С. Юрій. Проте більшість цих дослідників зосереджувалася на теоретичних аспектах бюджетної політики, недостатньо розглядаючи її практичне застосування для стимулювання розвитку конкретних галузей економіки, особливо в контексті воєнного стану. Це створює потребу в більш глибокому аналізі та розробці наукових основ бюджетної політики, яка би враховувала поточні виклики та дозволяла б ефективно регулювати економічний розвиток країни в умовах кризи та війни.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів застосування фіскальної політики для стимулювання пріоритетних галузей економіки, а також розробка рекомендації щодо

використання бюджетних інструментів для прискорення розвитку національної економіки в сучасних реаліях.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити концепцію, мету та завдання фіскальної політики, яка сприяє економічному зростанню;
- дослідити правові та організаційні основи фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки;
- провести аналіз реалізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки України в умовах воєнного стану;
- оцінити ефективність використання бюджетних видатків та державних цільових програм як основних інструментів фіскальної політики стимулювання пріоритетних ;
- запропонувати шляхи оптимізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки.

Об'єкт дослідження є процеси формування та реалізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки.

Предмет дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні аспекти формування та реалізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки України.

Методи дослідження. У даній роботі застосовано різноманітні наукові методики, що сприяли всебічному аналізу та дослідженню поставлених задач. Використовувались наступні підходи: логічне синтез та аналітична оцінка (для визначення концептуальної бази дослідження); методи порівняльного аналізу та статистики, а також логічного групування даних (з метою оцінювання результативності фіскальної політики); використання індуктивного та дедуктивного мислення (у процесі розробки теоретичних основ впливу фіскальної політики на розвиток пріоритетних галузей економіки); а також системного аналізу та функціонального дослідження (при формуванні рекомендацій та стратегій для оптимізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки в Україні).

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів щодо розробки політики фіскального стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки полягає в наступному:

- розроблено механізм інтеграції фіскальної політики з загальною економічною стратегією держави, зокрема, шляхом впровадження довгострокового бюджетного планування та визначення чітких, кількісно вимірюваних цілей, що дозволяє ефективно координувати фіскальні заходи з загальною стратегією економічного розвитку, сприяючи індустріалізації, виробництву товарів з високою доданою вартістю, розвитку відновлювальної енергетики та модернізації транспортної інфраструктури;

- удосконалено підходи до використання державних закупівель як інструменту фіскального стимулювання пріоритетних галузей економіки України. Цей підхід передбачає активізацію державних закупівель у ключових секторах, зокрема у військово-промисловому комплексі, інфраструктурних проектах, зеленій енергетиці та високотехнологічному секторі. Централізоване управління закупівлями, спрямоване на підтримку вітчизняних виробників та інноваційних проєктів, сприяє зміцненню національної промисловості, стимулює внутрішній попит та інвестиції, а також забезпечує розвиток стратегічно важливих галузей.

Практичне значення дослідження полягає у розробці конкретних методів та стратегій для оптимізації фіскальної політики України, яка в умовах сучасних викликів зосереджена на стимулюванні економічного розвитку. Розроблені підходи до ефективного використання державних закупівель, формування інфраструктури фіскальної політики, інтеграції цієї політики з загальною економічною стратегією держави, а також стимулювання пріоритетних галузей

економіки можуть бути використані Урядом для забезпечення сталого економічного зростання в умовах воєнного стану.

Апробація. За темою дослідження опубліковано тези у Збірнику студентських наукових праць «Актуальні питання теорії і практики фінансового менеджменту, фінансових ринків, банківської справи та соціального забезпечення» (Тернопіль: ЗУНУ, 2023) та «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (Кам'янець-Подільський: НРЗВ «КПДІ», 2023).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основного тексту становить 66 сторінок. Робота містить 8 таблиць, 8 рисунків. Список використаних джерел налічує 66 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

1.1. Сутність, цільові орієнтири та завдання фіскальної політики стимулювання економічного зростання

Фіскальна політика являє собою ключовий інструмент уряду для впливу на економічний зростання. Її сутність полягає у регулюванні державних доходів і витрат з метою досягнення стабільності та стимулювання економічної активності. Центральними елементами фіскальної політики є податкова система та державні інвестиції.

Головною ціллю фіскальної політики стимулювання економічного зростання є створення сприятливих умов для розширення виробництва, збільшення зайнятості, підвищення національного доходу та підтримання макроекономічної стабільності. Для досягнення цих цілей уряди використовують різні фіскальні інструменти, такі як зміна податкових ставок, державні субсидії, інвестиційні програми та регулювання державних витрат.

Завдання фіскальної політики полягають у балансуванні між необхідністю стимулювання економічного зростання та потребою у забезпеченні фінансової стабільності. На практиці це може включати заходи зі зниження податкового тягара для бізнесу, стимулювання інвестицій в ключові галузі економіки, а також контроль за державним боргом та інфляцією. Важливим аспектом є також розробка та впровадження довгострокових стратегій фіскальної політики, які враховують зміни в економічному середовищі та глобальні тренди.

Використання фіскальної політики як засобу стимуляції економічного зростання стає особливо важливим у часи економічних криз. Фіскальні інструменти, такі як гранти, субсидії, державні позики, підвищення витрат на фінансування цільових державних програм розвитку промисловості, надання

державних гарантій, податкові пільги та канікули, виявилися ефективними у подоланні наслідків економічних спадів, зокрема під час «Великої депресії» 1929-1933 років та глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 років [10, с. 82].

У стабільні макроекономічні періоди, фіскальні витрати в рамках державних програм сприяють забезпеченню виробників необхідними ресурсами для розвитку виробничих технологій та оновлення виробничих потужностей, а також забезпечують їм достатньо ресурсів для виробництва.

Втім, в науковій літературі існують різні думки щодо ролі держави в економіці, особливо в контексті використання фіскальних механізмів для стимулювання економічного росту. Прихильники класичної економічної теорії, такі як Адам Сміт, які досліджують вплив державних витрат на економічне зростання, підкреслюють необхідність мінімального втручання держави у ринкові процеси, обмеження державних витрат і збалансування бюджету. Ідеологи лібералізму вважають, що роль держави має бути обмеженою, а основним двигуном економічного розвитку має залишатися ринок, де держава виконує лише функції захисту миру, власності, і правосуддя, не беручи активної участі у виробничих процесах.

Концепція Адама Сміта про "невидиму руку" та мінімальне втручання держави у ринкову економіку, особливо через обмеження державних витрат, яка є ключовою в теорії вільного ринку, на практиці зіткнулася з труднощами. Зокрема, однією з причин "Великої депресії" 1929-1932 років було занадто велике послаблення державного регулювання в економіці. Вплив "Великої депресії" було подолано завдяки активному втручанню держави, включаючи використання фіскальної політики та інституційних заходів. Аналогічний підхід був застосований під час інших значних світових економічних криз, зокрема під час Азійсько-Тихоокеанської кризи 1997 року та глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2009 років. В цих випадках, ключовим інструментом для подолання криз стала кейнсіанська економічна теорія, яка акцентує на значенні фіскальної політики в стимулюванні економічного розвитку [49, с. 112].

Засновником теорії, яка стала важливою в економічній думці, був Джон Мейнард Кейнс. Його основна ідея полягала у визнанні того, що в зрілій капіталістичній економіці існує неефективне використання доступних економічних ресурсів, через що виникає потреба в державному регулюванні. Кейнс наголошував на важливості фіскальної політики, яка передбачає збільшення податкових зборів для вилучення економічних надлишків, які потім перетворюються на інвестиції [56, с. 217].

В рамках кейнсіанського підходу, акцентується на активній ролі уряду у стимулюванні або обмеженні сукупного попиту, залежно від економічної ситуації. У періоди криз, це означало розширення сукупного попиту, а під час економічного зростання - його уповільнення. Фіскальна політика, яка включає податки та державні витрати, а також бюджетний дефіцит, була визначена як основний інструмент такого регулювання. Поряд з цим, важливу роль відіграла грошово-кредитна політика, реалізована центральними банками через регулювання процентних ставок, банківських резервів та операції на відкритому ринку. Кейнсіанська доктрина вважала, що грошово-кредитна політика повинна бути адаптована до фіскального механізму і слугувати йому в якості доповнення.

Однією з основних альтернатив кейнсіанської теорії є монетаризм, зокрема ідеї Мілтона Фрідмена, які полягають у підтримці ідеї мінімального втручання держави в економічні процеси. Прихильники монетаризму вважають, що ключ до підтримки економічного зростання або подолання економічних криз криється у застосуванні інструментів грошово-кредитної політики [56, с. 220].

У відповідь на практичні виклики, пов'язані з подоланням наслідків економічних криз, була розроблена некейнсіанська економічна теорія. Ця теорія пропонує ефективне використання поєднання фіскальних та грошово-кредитних заходів. Проте, вона надає перевагу фіскальній політиці, яка орієнтована на стимулювання економічного зростання, розглядаючи її як більш значущий фактор у цьому процесі.

Застосування фіскальної політики для стимулювання економічного зростання має велике значення для України. У контексті економічних викликів,

з якими країна зіткнулася, ефективне управління державними фінансами може стати ключовим фактором для підтримки економічної стабільності та зростання.

Переходячи до аналізу сутності фіскальної політики, яка широко обговорюється в економічній літературі, можна відзначити різноманітність підходів і визначень, що пропонуються різними авторами. Ключовою задачею фіскальної політики є вплив на економіку шляхом регулювання податків і державних витрат, але підходи до цього процесу та його цілей варіюються.

Самуельсон П. А., В.Д. Нордгауз під фіскальною політикою розуміють «процес змін у системі оподаткування, урядових видатках для того, аби зменшити коливання ділових циклів; сприяти швидкому зростанню економіки з високою зайнятістю та без наявності високої неконтрольованої інфляції» [49, с.389]. Це визначення наголошує на важливості балансування між різними макроекономічними цілями.

З іншого боку, Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Баластрик Л.О. акцентують увагу на «фіскальній політиці як на урядовому впливі на економіку через оподаткування та формування обсягу і структури державних витрат» [28, с. 597]. Їхній акцент лежить на забезпеченні належного рівня зайнятості, запобіганні і обмеженні інфляції, а також мінімізації негативного впливу циклічних коливань.

Критично аналізуючи ці визначення, можна зазначити, що хоча всі вони зосереджені на впливі державних регулятивних заходів на економіку, вони різняться за своїми акцентами та специфікаціями. Важливо розуміти, що фіскальна політика - це складний інструмент, який вимагає балансу між різними цілями та умовами, залежно від конкретного економічного контексту.

Крисоватий А. І. під фіскальною політикою розуміє «регулювання державних видатків та податкових надходжень для забезпечення повної зайнятості, стабільності цін та економічного зростання, а також як вплив держави на економічну кон'юнктуру шляхом зміни системи оподаткування і державних витрат» [17, с.11].

Критичний аналіз визначення фіскальної політики, наданого Крисоватим А. І., дозволяє виявити його комплексний і багатогранний підхід. Визначення включає два основні компоненти фіскальної політики: регулювання державних видатків та податкових надходжень. Ці елементи є фундаментальними для будь-якої фіскальної політики, але важливо звернути увагу на цілі, які визначає Крисоватий: повна зайнятість, стабільність цін та економічне зростання.

Позитивним аспектом цього визначення є його широта, оскільки воно охоплює кілька ключових макроекономічних цілей. Однак, водночас це може бути його слабкістю, адже в реальних економічних умовах досягнення повної зайнятості, стабільності цін і економічного зростання одночасно може бути викликом через потенційні компроміси та взаємодію між цими цілями.

Крім того, Крисоватий зазначає вплив держави на економічну кон'юнктуру через зміни в системі оподаткування та державних витратах. Це доповнює визначення, вказуючи на динамічний аспект фіскальної політики, яка повинна бути гнучкою та адаптованою до поточних економічних умов. Тут також важливо враховувати, що зміни в податковій системі та державних витратах можуть мати різні тимчасові рамки впливу та різні рівні ефективності в залежності від економічного контексту.

У цілому, визначення Крисоватого А. І. надає глибокий погляд на фіскальну політику, охоплюючи її ключові компоненти та цілі, але важливо враховувати потенційні виклики та компроміси, пов'язані з її реалізацією.

На наш погляд, комплексне визначення фіскальної політики наводить Сідельникова Л. П., яка вважає, що «фіскальна політика – це комплекс заходів за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру податкових надходжень до державного бюджету, напрями здійснення державних видатків та способи залучення позикових коштів, з метою максимального використання можливостей податкового забезпечення функціонування держави та потенційного фіскального ефекту економічно виправданого державного запозичення задля ефективного фінансування суспільно необхідних видатків,

спрямованих на підвищення ефективності економіки та стимулювання економічного зростання» [50, с. 76].

Визначення фіскальної політики, надане Сідельниковою Л. П., відрізняється своєю комплексністю та детальністю. Визначення охоплює ключові аспекти фіскальної політики: структуру податкових надходжень, напрями державних видатків та способи залучення позикових коштів. Особливу увагу варто звернути на акцент, зроблений на максимальному використанні можливостей податкового забезпечення держави та фіскальному ефекті від державного запозичення. Це підхід, який виходить за рамки традиційного розуміння фіскальної політики як простого балансування між доходами та витратами, вказуючи на глибший аналіз ефективності державного фінансування.

Однак, хоча визначення Сідельникової є всебічним та глибоким, воно також може бути складним для розуміння через свою деталізацію. Воно включає багато компонентів та мету, яка може бути складною для вимірювання та реалізації на практиці. Наприклад, оцінка «економічно виправданого державного запозичення» може бути суб'єктивною і залежати від поточного економічного контексту.

Незважаючи на ці можливі складнощі, визначення Сідельникової Л. П. здається оптимальним для використання в нашому дослідженні, оскільки воно надає широкий і глибокий огляд фіскальної політики, охоплюючи її ключові елементи та мету. Це визначення дозволяє врахувати різноманітні аспекти фіскальної політики та її вплив на економіку, що є критично важливим для глибокого розуміння та аналізу ефективності фіскальних заходів.

Аналізуючи рекомендації кейнсіанської та некейнсіанської шкіл економіки, наукові роботи українських вчених, а також методи подолання економічних криз, застосовані розвиненими країнами, можна виділити ключові напрями та завдання фіскальної політики для стимулювання економічного зростання. Ці напрями передбачають збільшення державних витрат на фінансування стратегічно важливих секторів економіки, підтримку стартапів,

виробників з високою доданою вартістю, передових технологій та розвитку інфраструктури (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Цільові орієнтири і завдання фіскальної політики стимулювання економічного зростання

Цільові орієнтири фіскальної політики стимулювання економічного зростання	Завдання фіскальної політики стимулювання економічного зростання
Збалансування державного бюджету	затвердження баздефіцитного державного бюджету;
	підвищення ефективності планування доходів і видатків державного бюджету;
	мінімізація внутрішнього і зовнішнього державного боргу
	реалізація бюджетної децентралізації
Раціональне використання видатків державного бюджету	мінімізація дотацій, субвенцій, пільг для монополій та підприємств, які не виробляють продукції з доданою вартістю;
	мінімізація видатків на утримання державного апарату;
	мінімізація видатків на соціальні субсидії та допомоги шляхом надання останніх малозабезпеченим громадянам України.
Стимулювання і підтримка економічного зростання	створення і фінансування бюджетних програм розвитку новітніх технологій;
	фінансування державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки (машинобудування, сільське господарство, енергозбереження), які виробляють продукцію з доданою вартістю
	створення і фінансування гарантійних фондів для кредитування підприємств малого і середнього бізнесу;
	створення фондів для фінансування стартапів
	фінансування науково-технічних розробок та освіти

Власна розробка автора

Враховуючи важливість фіскальної політики для стимулювання економічного зростання, можна виокремити декілька ключових напрямів, заснованих на аналізі Таблиці 1.1.

Перший напрям зосереджений на збалансуванні фіскальної політики, що передбачає затвердження баздефіцитного державного бюджету, поліпшення ефективності планування доходів і видатків, мінімізацію внутрішнього і зовнішнього державного боргу, а також реалізацію фіскальної децентралізації.

Ці заходи спрямовані на забезпечення фінансової стабільності та створення оптимальних умов для стимулювання економічного розвитку.

Другий напрям включає раціональне використання бюджетних видатків, яке передбачає зменшення дотацій для монополій, оптимізацію розмірів державного апарату, та цілеспрямовану соціальну підтримку, зосереджену на малозабезпечених громадянах. Ефективне розподілення фіскальних ресурсів може підвищити продуктивність економіки та забезпечити більш стабільне зростання.

Третій аспект полягає у стимулюванні економічного зростання через фінансування фіскальних програм, спрямованих на розвиток новітніх технологій, ключових галузей економіки, а також підтримку малого та середнього бізнесу, що включає створення фінансових гарантійних фондів, підтримку стартапів, та інвестиції у науково-технічні розробки та освіту.

Таким чином, фіскальна політика, що спрямована на стимулювання економічного зростання, вимагає комплексного підходу, який включає збалансування доходів і видатків державного бюджету, ефективного використання ресурсів, та активне стимулювання інновацій та бізнес-розвитку.

1.2. Організаційно-правове забезпечення фіскальної політики стимулювання економічного зростання

Фіскальна політика, будучи важливим інструментом управління економікою, потребує чіткого регулювання та організаційної підтримки, що дозволяє державі впливати на економічні процеси, забезпечувати стабільність і стимулювати зростання.

Правове регулювання фіскальної політики включає в себе ряд законів та нормативно-правових актів, які визначають механізми збору податків, управління державними видатками, регулювання державного боргу, а також надання державних гарантій та субсидій. Ці правові рамки мають відповідати

міжнародним стандартам і бути адаптованими до внутрішніх економічних умов та потреб країни.

Організаційний аспект забезпечення фіскальної політики включає створення ефективної структури управління, яка забезпечує реалізацію визначених правових норм. Це передбачає наявність кваліфікованих органів державного управління, які мають чіткі повноваження та відповідальність за впровадження фіскальної політики, її моніторинг та оцінку ефективності. Важливим є також забезпечення прозорості та відкритості в процесі управління фіскальною політикою, що сприяє підвищенню довіри з боку суспільства і бізнес-спільноти.

Фундаментом організаційно-правового забезпечення фіскальної політики, спрямованої на стимулювання економічного зростання, слугує бюджетно-податкове законодавство. Це законодавство представляє собою комплекс юридично пов'язаних і систематизованих законів, що регулюють аспекти, пов'язані з створенням та функціонуванням бюджетної системи, включаючи процеси формування, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів державних та місцевих бюджетів, бюджетний контроль та правові наслідки порушень цього законодавства.

Згідно з думкою Ющенка М.І., до складу бюджетно-податкового законодавства входять такі основні нормативно-правові акти: Конституція України; ряд нормативних документів, які регламентують процеси утворення доходів та видатків бюджету; бюджетна резолюція; Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»; бюджетна класифікація; правила складання проекту Закону України про Державний бюджет. Важливою складовою цього комплексу є також Податковий кодекс України, який відіграє ключову роль у регулюванні податкових відносин [61, с. 442].

Метою бюджетного законодавства є регламентація специфічних бюджетних відносин. Як зазначено у статті 4 Бюджетного кодексу України, яка носить назву «Склад бюджетного законодавства», це включає нормативно-правові акти, що визначають порядок бюджетних відносин у країні. Відповідно

до цього кодексу, до бюджетного законодавства України відносяться Конституція України, сам Бюджетний кодекс, Закон про Державний бюджет України, а також інші закони, які регулюють бюджетні відносини. Також до цього переліку входять нормативно-правові акти, видані Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, а також рішення органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування [3].

Податковий кодекс України є основним законодавчим актом, що регулює систему оподаткування в країні. Цей документ визначає правила та принципи оподаткування, ставки податків, порядок їх нарахування та сплати, а також встановлює права та обов'язки платників податків і податкових органів.

Податковий кодекс України включає положення про різноманітні види податків, зокрема податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, акцизний податок, мита та інші місцеві податки і збори. Він також визначає процедури податкового адміністрування, порядок ведення податкового обліку, податкового планування та відповідальності за порушення податкового законодавства [44].

Особливу увагу в Податковому кодексі приділено питанням прозорості та справедливості оподаткування, встановленню адекватного балансу між фіскальними інтересами держави та захистом прав платників податків. Кодекс є ключовим елементом в структурі податкової системи України і відіграє важливу роль у регулюванні фінансових відносин між державою, бізнесом та громадянами.

У сфері правового регулювання фіскальної політики, спрямованої на підтримку економічного зростання, значне місце займають специфічні закони України та регулятивні акти, видані Кабінетом Міністрів України (рис. 1.1). Ці документи визначають напрямки та методи стимулювання розвитку різних секторів економіки та економічної інфраструктури країни. Зокрема, Закон України «Про місцеве самоврядування» відіграє ключову роль у регулюванні бюджету розвитку, який є важливим інструментом реалізації фіскальної

політики на місцевому рівні. Використання бюджету розвитку дозволяє реалізовувати специфічні програми економічного розвитку громад, районів, областей та інших територіальних утворень.

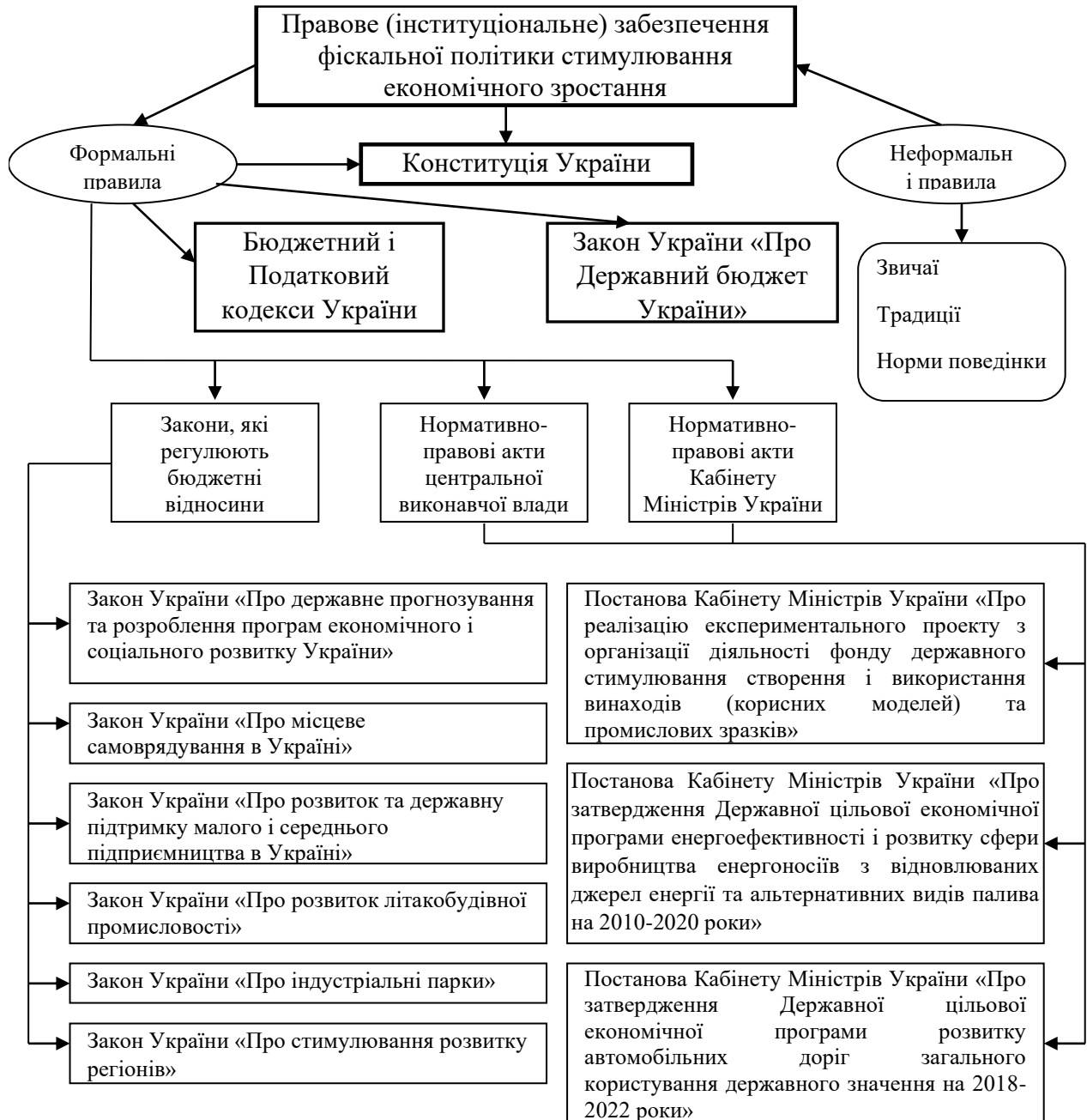

Рис. 1.2. Правове (інституціональне) забезпечення фінансової політики стимулювання економічного зростання

* Складено автором на основі [3; 58; 61; 33]

Крім того, в Україні існує ряд спеціалізованих законів, які сприяють стимулюванню економічного розвитку через відповідне бюджетне

фінансування. Ці закони включають, зокрема, «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про розвиток літакобудівної промисловості», «Про індустриальні парки», та «Про стимулювання розвитку регіонів». Ці закони мають на меті забезпечення необхідного фінансового інвестування у ключові галузі та регіони, сприяючи їхньому розвитку та зростанню. Такий підхід не тільки сприяє розвитку конкретних секторів економіки, але й стимулює загальне економічне зростання країни [11, с. 20].

У межах цих законодавчих актів встановлюються джерела фінансування для розвитку як державних, так і приватних об'єктів, а також окреслюються конкретні напрямки та форми видатків із державного бюджету, необхідні для досягнення визначених цілей. Однією з ключових складових у системі нормативно-правових актів, пов'язаних із фіскальною політикою, є державні цільові програми розвитку. Ці програми розробляються та ухвалюються Кабінетом Міністрів України і є основою для розподілу та використання бюджетних коштів. Під час планування державного бюджету на наступний рік, передбачаються необхідні фонди для цих програм, в тому числі через затвердження відповідних статей доходів та видатків.

Згідно з бюджетним законодавством України, були створені та наділені відповідними повноваженнями інституції, які відіграють важливу роль у організації та впровадженні фіскальної політики, спрямованої на стимулювання економічного зростання (рис. 1.2). Ці органи виконують критично важливі функції в плануванні, розподілі та контролі за використанням бюджетних коштів, що сприяє реалізації стратегічних цілей економічного розвитку країни.

Інституції, що беруть участь у реалізації фіскальної політики, можна поділити на дві основні групи: інфраструктурні та структурні. Інфраструктурні інституції відіграють важливу роль у виконанні специфічних, законодавчо встановлених функцій у сфері фіскальної політики, зокрема, стимулювання економічного зростання. До цієї групи відносяться такі органи як Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів,

Національний банк України, а також Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. Ці органи займаються організацією та реалізацією різних стадій бюджетного процесу, включаючи складання, розгляд, затвердження, виконання та контроль за використанням бюджетних коштів.

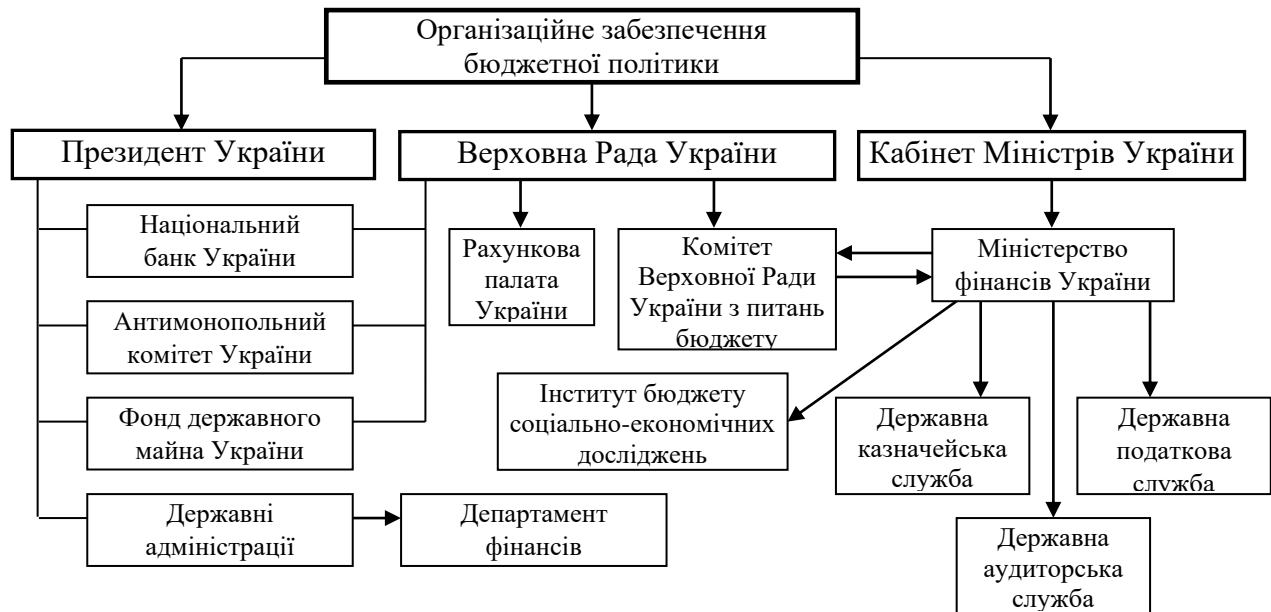

Рис. 1.2. Структура організаційного забезпечення бюджетної політики стимулювання економічного зростання України

*Складено автором на основі [3; 58; 61; 33]

Структурні інституції, з іншого боку, представляють учасників фіскальної політики, які спеціалізуються на регулятивному впливі виключно у сфері бюджету та фіскальної політики. Ці інституції створюються відповідно до законодавства та обладнані необхідними повноваженнями. До них належать Рахункова палата України, Державна казначейська служба України, Комітет Верховної Ради України з питань бюджету, Державна податкова служба України та Державна аудиторська служба України. Ці органи відіграють критично важливу роль у забезпеченні прозорості, ефективності та відповідальності у використанні державних фінансових ресурсів, що є ключовим для успішної реалізації фіскальної політики.

У процесі реалізації фіскальної політики, спрямованої на стимулювання економічного зростання, структурні та інфраструктурні інституції взаємодіють у

межах встановлених інституційних рамок. Ці рамки визначають як обмеження діяльності різних інституційних одиниць, так і умови надання їм бюджетних повноважень. Важливу роль у цьому процесі відіграють як формальні обмеження, такі як інституційно-правове забезпечення, так і неформальні, які включають культурні норми, моральні цінності та стереотипи суспільного мислення. Неформальні обмеження формують основу для формальних та водночас їх доповнюють, вказуючи на складність та багатогранність процесу управління бюджетними відносинами.

Всі інституції, що беруть участь у бюджетних відносинах, визнаються як органи та посадові особи, наділені відповідними бюджетними повноваженнями. У контексті фіскальної політики, основним інституційним органом є Верховна Рада України. Особливість українського парламенту полягає у його унікальній ролі як єдиного органу законодавчої влади у державі, а також у його універсальності в системі органів державної влади, що обумовлено унітарним характером устрою держави та внутрішньою структурою Верховної Ради. Така конфігурація забезпечує централізоване та ефективне управління процесом реалізації фіскальної політики, що має ключове значення для стимулювання економічного зростання.

Верховна Рада України відіграє провідну організаційну роль у сфері фіскальної політики, зокрема у стимулюванні економічного зростання. Ця інституція відповідає за нагляд за дотриманням бюджетного законодавства і виконує низку ключових функцій: вона визначає основні напрями бюджетної політики на майбутній рік, ухвалює рішення про головні напрями бюджетної політики держави, аналізує та затверджує показники соціально-економічного розвитку країни для формування бюджетів на різних рівнях, включаючи проект Закону про Державний бюджет України [3].

Верховна Рада також займається розглядом та затвердженням законопроектів, що впливають на доходну та видаткову частини бюджетів, заслуховує звіти про виконання Державного бюджету, в тому числі звіти головних розпорядників коштів. Крім того, парламент затверджує річні звіти про

виконання бюджету та відіграє важливу роль у рішеннях про використання кредитів, які залучаються державою від іноземних країн, банків і міжнародних фінансових організацій.

Окрім цього, Верховна Рада України має важливе значення у процесі реалізації фіскальної політики, оскільки вона визначає стратегічні напрямки для стимулювання економічного зростання, включаючи прийняття спеціальних законів, які підтримують розвиток ключових галузей економіки, таких як малий і середній бізнес, літакобудування та агропромисловий сектор. Це відображає її роль як законодавчого центру, який керує ключовими аспектами фіскальної політики та економічного розвитку країни.

Комітет Верховної Ради України з питань бюджету відіграє ключову роль у формуванні та виконанні фіскальної політики, спрямованої на стимулювання економічного зростання. Цей комітет бере на себе відповідальність за підготовку законопроектів, організацію їх обговорення, а також подання цих проектів на голосування у Верховній Раді України. Його діяльність забезпечує ефективне впровадження бюджетної стратегії, що відповідає потребам економічного розвитку країни.

Президент України також відіграє значну роль у розробці та реалізації фіскальної політики. З прийняттям у 2010 році нової редакції Бюджетного кодексу України роль Президента в цьому процесі значно посилилася. Президент підписує Закон України про державний бюджет та закони, що вносять зміни до нього, має право вето вати бюджетний закон і повертати його до Верховної Ради для повторного розгляду з конкретними пропозиціями щодо напрямків стимулювання економічного розвитку. Також Президент має право законодавчої ініціативи, видаючи укази та розпорядження з питань, які не врегульовані чинним бюджетним законодавством, тим самим заповнюючи прогалини у фіскальному регулюванні [3].

Ключова роль у реалізації фіскальної політики, спрямованої на стимулювання економічного зростання, належить Кабінету Міністрів України. Це чітко визначено в пункті 1 статті 32 Бюджетного кодексу України, де

значається, що уряд відповідає за розробку проекту Закону «Про Державний бюджет України». В обов'язки Кабінету Міністрів входить підготовка та подача Верховній Раді основних прогностичних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни, проектів Основних напрямів бюджетної політики, законопроекту про Державний бюджет, а також звіту про його виконання.

Уряд також забезпечує виконання прийнятого закону про Державний бюджет, розраховує показники зведеного бюджету України і готує звіт про його виконання. Крім того, Кабінет Міністрів формує інформацію щодо прийнятих законодавчих і нормативних актів для виконання закону про Державний бюджет і приймає рішення щодо його виконання. Важливим аспектом є також ухвалення рішень стосовно використання резервного фонду Державного бюджету та проведення запозичень у межах, визначених бюджетним законодавством. Ця робота Кабінету Міністрів є фундаментальною для ефективного управління державними фінансами і стимулювання економічного зростання країни.

Міністерство фінансів України, відповідно до положень Бюджетного кодексу України, виконує ключові функції в процесі формування та реалізації фіскальної політики. Зокрема, цей орган відповідає за підготовку та узагальнення необхідних документів для складання проекту основних напрямів державної бюджетної політики, розробляє проекти нормативів бюджетного забезпечення та складає проект закону про Державний бюджет України. Крім того, Мінфін організовує виконання Державного бюджету, розробляє та затверджує його річний розпис, а також здійснює обслуговування державного боргу України і подає звіт про виконання бюджету Кабінету Міністрів.

Формування закону про Державний бюджет України відбувається з урахуванням Державних цільових програм розвитку, що включають різноманітні напрямки, а також виходячи з потреби державного регулювання економіки, особливо в умовах циклічних коливань. Наприклад, у періоди криз Кабінет Міністрів включає до бюджету видатки на реалізацію антикризових

заходів, а в умовах рецесії - на стимулювання економічного зростання, що робить Мінфін ключовим гравцем у сфері фіскальної політики [3].

Національний банк України, як важлива інфраструктурна інституція, також відіграє важливу роль у процесі складання проекту Державного бюджету. НБУ виконує інформаційно-аналітичні функції, включаючи визначення основних принципів грошово-кредитної політики, розробку законопроектів, пов'язаних із формуванням бюджету, та підготовку пропозицій до проекту закону про Державний бюджет. Це сприяє забезпеченню збалансованості та ефективності фіскальної політики, відповідної макроекономічній ситуації в країні [39].

Державна податкова служба України (ДПСУ) відіграє вирішальну роль у системі фіскального регулювання країни, будучи ключовим органом у сфері адміністрування податків і зборів. Її основними завданнями є забезпечення збору податкових платежів, контроль за дотриманням податкового законодавства, а також боротьба з податковими порушеннями. ДПСУ також відповідає за впровадження ефективних механізмів податкового адміністрування, які сприяють оптимізації податкових надходжень до державного бюджету. Діяльність цього органу має велике значення для забезпечення стабільних державних доходів, що є фундаментальним для реалізації бюджетної політики та стимулювання економічного зростання.

Крім основної діяльності зі збору податків, ДПСУ займається розробкою та впровадженням податкових ініціатив та реформ, спрямованих на підвищення ефективності податкової системи України. Це включає модернізацію податкового адміністрування, вдосконалення процесів податкової звітності, впровадження електронних сервісів для спрощення податкових процедур для платників податків. Такі заходи спрямовані на створення більш прозорої, ефективної та дружньої до бізнесу податкової системи, що сприяє залученню інвестицій та підтримці підприємницької діяльності, важливих компонентів для розвитку економіки країни.

Інфраструктурні інституції, що відіграють важливу роль у реалізації фіскальної політики на місцевому рівні, включають обласні, районні, сільські, селищні, міські та районні ради. Ці органи наділені важливими бюджетними повноваженнями, які охоплюють процеси розгляду та затвердження місцевих бюджетів, оцінки та затвердження звітів про їх виконання, а також контролю за дотриманням рішень, прийнятих щодо бюджету. Ефективне виконання цих функцій є критично важливим для забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів на місцевому рівні та реалізації ініціатив, спрямованих на стимулювання економічного зростання.

Щодо структурних інституцій, Рахункова палата України виконує функції зовнішнього державного фінансового контролю, базуючись на принципах законності, плановості, об'єктивності, незалежності та гласності. Іншою ключовою інституцією є Державна казначейська служба України, яка має стратегічне завдання забезпечення бюджетної безпеки та ефективного управління ресурсами єдиного казначейського рахунку. Ця інституція відповідає за своєчасне та повне виконання видаткової частини бюджету. Крім того, в рамках реформ, Кабінет Міністрів України реорганізував Державну фінансову інспекцію України, передавши повноваження контролю за бюджетними ресурсами Державній аудиторській службі України, яка діє як центральний орган виконавчої влади під координацією Кабінету Міністрів через Міністра фінансів. Ця інституція відповідає за контроль за цільовим та ефективним використанням державних фінансових ресурсів, що є важливим для забезпечення прозорості та ефективності фіскальної політики [3].

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що в Україні сформована розгалужена та добре структурована система організаційно-правового забезпечення фіскальної політики, спрямованої на стимулювання економічного зростання. Ця система надає Кабінету Міністрів України можливість гнучко управляти державними видатками з метою досягнення конкретних цілей у сфері економічного розвитку. Важливим аспектом ефективності такої політики є

законодавче закріплення умов для надання державної підтримки бізнесу у формі субсидій, субвенцій та державного кредиту.

З огляду на сировинний характер та імпортозалежність української економіки, ключовою умовою для отримання державного фінансування має стати виробництво продукції з доданою вартістю. Такий підхід спрямований на відходження від сировинної моделі економіки та її переорієнтацію на структурну, технологічну та продуктивну модернізацію. Підвищення обсягів виробництва продукції з вищою доданою вартістю сприятиме розвитку як внутрішнього ринку, так і зростанню експортного потенціалу країни, що, у свою чергу, матиме позитивний вплив на зростання ВВП та поліпшення добробуту населення.

Висновки до розділу 1

Фіскальна політика стимулювання економічного зростання, є ключовим елементом державного регулювання економіки, особливо в контексті подолання економічних криз. Її сутність в практичному та теоретичному аспектах полягає у складній взаємодії інституційних і економічних елементів бюджетної системи, що передбачає розробку і реалізацію фінансових стратегій, спрямованих на фінансування ключових секторів національної економіки, підтримку імпортозаміщення, новітніх технологій та розвиток економічної інфраструктури.

Реалізація такої політики має базуватися на збалансованому підході. Існує чітка межа, до якої збільшення державних видатків сприятливо впливає на економічне зростання, але її перевищення може привести до інфляційних тенденцій через збільшення бюджетного дефіциту та грошової маси. Отже, ефективність фіскальної політики залежить не лише від обсягів державних видатків, але й від гармонізації з грошово-кредитною політикою, ефективності роботи державних інституцій та якості інституціонального забезпечення політики, що охоплює нормативно-правову базу, організаційну структуру та неформальні норми (традиції, культурні звичаї, ментальні моделі), які формують основу бюджетних відносин у суспільстві.

Законодавча основа фіскальної політики визначається бюджетним та податковим законодавством, яке представляє собою комплекс юридично взаємопов'язаних законів. Такі закони регулюють процеси утворення та функціонування бюджетної системи, управління коштами державних та місцевих бюджетів, бюджетний контроль, податковий контроль, адміністрування податків, а також заходи впливу за порушення бюджетного законодавства. Отже, розгалужена та добре структурована система фіскальної політики є фундаментом для забезпечення економічного зростання та стабільності в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Моніторинг реалізації політики доходів державного бюджету в контексті стимулювання пріоритетних галузей економіки України в умовах війни

Фіскальна політика України зіткнулася з серйозними викликами у зв'язку з воєнними діями, що призвело до значних економічних втрат. Одним з основних наслідків є зменшення кількості підприємств, які є платниками податків, та відповідно, зниження обсягів податкових надходжень до державного бюджету. Зокрема, в кінці лютого 2022 року, внаслідок військових дій, російська армія окупувала частину території Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей, де функціонували більше ста тисяч підприємств та більше півмільйона фізичних осіб-підприємців. Проте, з відновленням контролю української влади над частиною цих територій, бізнес почав повертатися до роботи, хоча постійні обстріли прифронтових зон і далі негативно впливають на діяльність підприємств.

У відповідь на воєнні дії, було зафіксовано призупинення діяльності бізнесу в багатьох регіонах країни. Згідно з дослідженням, проведеним сервісом "Дія", протягом перших трьох місяців війни близько 46,8% українських компаній припинили свою діяльність, а 24,6% зазнали часткового обмеження своєї роботи.

Масова міграція населення України, викликана воєнними діями, стала ще одним фактором, який істотно впливає на економіку країни. За офіційними та експертними оцінками, з початку повномасштабного вторгнення кількість громадян, які покинули країну, коливається від 6 до 9 мільйонів осіб. Цей

значний відтік населення, разом з внутрішньою міграцією, суттєво вплинув на споживчий попит в країні.

Така зміна демографічної ситуації не лише зменшила кількість споживачів на внутрішньому ринку, але й привела до тимчасового зниження обсягів внутрішньої торгівлі та виробництва. Особливо це відчутно в галузях, безпосередньо залежних від внутрішнього споживання, таких як роздрібна торгівля, послуги, легка промисловість та інші. Зниження попиту створює додатковий тиск на підприємства, які вже зіткнулися з іншими викликами, викликаними воєнним станом, такими як логістичні проблеми, пошкодження інфраструктури та перебої в постачаннях (рис. 2.1).

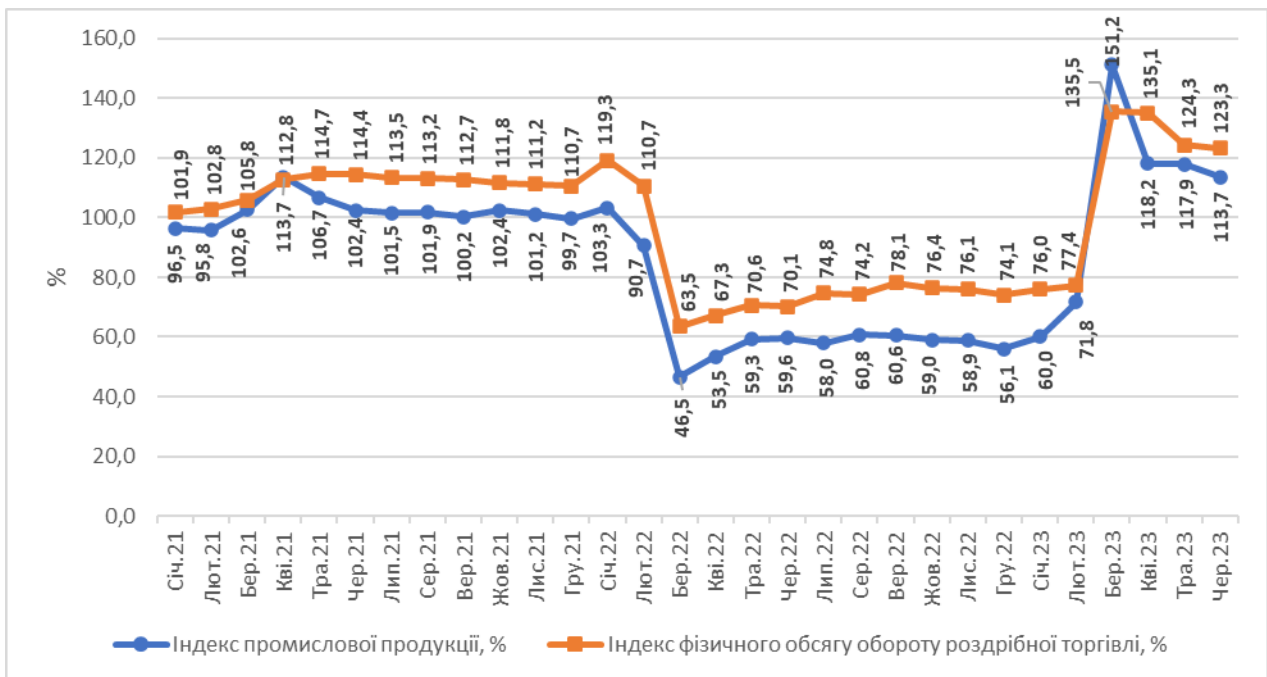

Рис. 2.1. Динаміка індексу промислової продукції та індексу фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлі у 2021-2023 роках в розрахунку до попереднього періоду попереднього року*

*Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [36]

Аналіз даних, зображених на рисунку 2.1 демонструє, що наслідком військової агресії Росії було істотне скорочення фізичного обсягу роздрібною торгівлі в Україні, яке у порівнянні з показниками 2021 року склало 36,5%. До завершення 2022 року рівень торгівлі не повернувся до показників до війни,

зафіксувавши індекс на позначці 71,8%. У 2023 році низький базовий рівень попереднього року спричинив спотворення у відображенні динаміки роздрібною торгівлі, де за перше півріччя зростання не перевищило 4%, згідно з даними державної статистики. Показники промислової продукції також свідчать про негативні тенденції: ще до масштабного вторгнення, у лютому 2022 року, індекс промислової продукції склав 90,4%, а з наступним місяцем спостерігалось падіння до 46,5% відповідно до березня попереднього року, вказуючи на зниження обсягів виробництва на 40-50%. До кінця 2022 року помітного відновлення промисловості не було зафіксовано, а впродовж 2023 року зростання індексу промислової продукції становило лише 3,6% [35].

З метою відновлення торгівельної активності, підтримки малого та середнього бізнесу, а також забезпечення економічного сектору і сфери оборони України необхідними товарами, Кабінет Міністрів України вжив заходи, спрямовані на впровадження різноманітних податкових та митних пільг. Ці ініціативи були спрямовані на полегшення податкового та митного навантаження для бізнес-структур, що в свою чергу повинно сприяти відновленню економічної діяльності та підтримці внутрішнього виробництва в умовах кризи.

Одним з таких заходів стало звільнення деяких категорій платників, включаючи фізичних осіб-підприємців, від обов'язку нарахування та сплати Єдиного соціального внеску (ЄСВ) на період дії воєнного стану та наступних 12 місяців після його завершення. Такий крок дозволив знизити фінансовий та адміністративний тиск на підприємницькі структури та зберегти робочі місця, але при цьому спричинив зменшення надходжень до Пенсійного фонду.

Іншою значущою ініціативою стало розширення спрощеної системи оподаткування, де бізнес з оборотом до 10 мільярдів гривень отримав можливість сплачувати єдиний податок у розмірі 2% від обороту замість стандартного податку на додану вартість та податку на прибуток. Цей захід був розроблений для полегшення податкового навантаження на підприємства та

стимулювання їх діяльності в складних воєнних умовах, проте його довготривалий вплив на фінансові показники вимагає подальшого аналізу [35].

Крім того, важливою мірою підтримки стало звільнення від сплати ряду податків, зокрема земельного податку, екологічного податку, та податку на нерухомість у регіонах, де тривають бойові дії чи які знаходяться під тимчасовою окупацією. Така підтримка має велике значення для власників земель та нерухомості, знімаючи з них економічний тягар в часи воєнних викликів. Однак, це також призводить до зменшення місцевих бюджетних надходжень, що може негативно позначитися на здатності місцевої влади надавати базові громадські послуги.

Щодо митних пільг, то варто відмітити звільнення від оподаткування ввізним митом та ПДВ товарів та транспортних засобів, виключаючи товари з країни-агресора, алкоголь та тютюнові вироби. Особлива увага приділялася пільгам для підприємств, що ввозять товари необхідні для державних потреб, включно з потребами Збройних Сил та інших оборонних структур. Такі товари, наприклад, з групи 27 митного тарифу, були визнані гуманітарною допомогою та звільнялись від акцизного податку та мали знижені ставки ПДВ при імпорті.

Водночас, було впроваджено спрощену процедуру звільнення від оподаткування ПДВ медичних препаратів та засобів, що стало важливим кроком у забезпеченні доступності необхідних ресурсів для охорони здоров'я. Процедурні бар'єри були мінімізовані, зокрема скасуванням необхідності отримання відповідних довідок від МОЗ чи уповноважених осіб, а перелік ліків, що підпадають під пільги, було розширено.

Також був встановлений спрощений порядок митного декларування за допомогою попередніх митних декларацій для платників єдиного податку, що сприяло оперативності митного оформлення та зниженню адміністративного навантаження на суб'єкти господарювання.

Оцінюючи запроваджені податкові та митні пільги, слід відзначити, що вони мали на меті надати фінансову підтримку, переважно спрямовану на малий та середній бізнес у кризових умовах війни, що було важливо для підтримки

їхньої стійкості та здатності до функціонування. Крім того, забезпечення насиченості ринку автомобільним паливом також стало пріоритетом, особливо в умовах, коли вітчизняна мережа виробників зазнала руйнувань. Такі заходи були необхідні для загальної фіскальної підтримки економіки, спрямованої на її відновлення та забезпечення основних потреб населення та оборонного сектору.

Однак, аналізуючи фіскальні стимули в частині податкових і митних пільг зауважимо, що від початку повномасштабної війни такі пільги не мали галузевого спрямування, що, на наш погляд, є певним прорахунком Уряду, адже такі галузі, як сільське господарство, металургія та транспортна логістика суттєво постраждали від війни.

Так, руйнування інфраструктури та блокада морських портів стали значущим чинником, що обмежило здатність України до експорту, який на 70% складають сировинні товари, що є наслідком глибокої деіндустріалізації національної економіки впродовж років незалежності. Зменшення частки переробної промисловості у ВВП з 37,5% до 10,6% протягом 2001–2021 років вказує на переорієнтацію економіки на експорт сільськогосподарської сировини та металів, що залежить від морської логістики [36]. Якби Україна зберегла промисловий потенціал, успадкований від СРСР, з високою часткою доданої вартості, військові дії в регіоні Чорного та Азовського морів мали б менший вплив на експортну діяльність країни, оскільки готова продукція не потребує таких обсягів логістичного планування, як сільськогосподарські культури та металургійна продукція. Однак, орієнтація на сировинне сільське господарство та сировинну металургійну продукцію і низькоякісний прокат в період блокади морських портів Росією українські підприємства з аграрної та металургійної галузі зазнали значних втрат внаслідок скорочення експорту сировини (рис. 2.2).

Аналізуючи представлені дані, можна відмітити значне зменшення обсягів експорту у металургійній галузі України, яке спостерігалось протягом 2022 року. Зокрема, обсяги експорту в листопаді 2021 року склали 5 мільйонів тонн, тоді як у березні 2022 року цей показник різко знизився до 0,7 мільйона тонн. Таке падіння можна пов'язати з блокадою морських портів та руйнуванням

виробничих потужностей металургійних підприємств, зокрема таких як Азовсталь. Протягом року обсяги експорту не зазнали суттєвого відновлення, лишаючись на рівні 1,5 мільйона тонн у листопаді 2023 року. Це вказує на складність ситуації в галузі та необхідність державної підтримки, включно з можливим зниженням оподаткування чи введенням податкових канікул, щоб сприяти її відновленню.

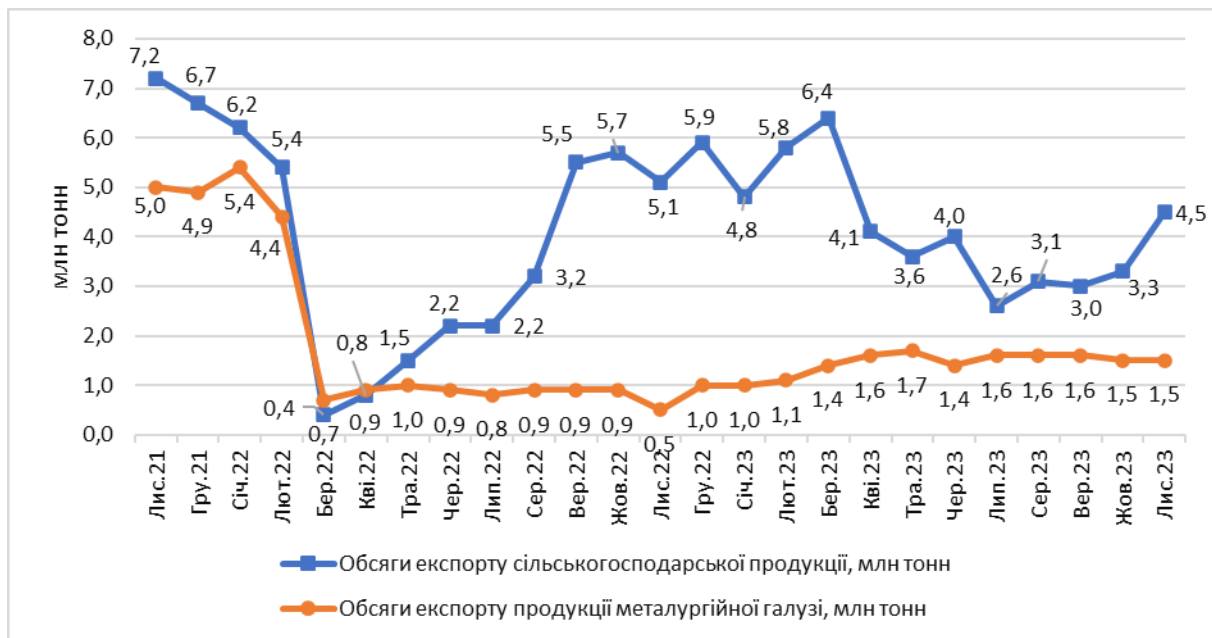

Рис. 2.2. Динаміка обсягу експорту сільськогосподарської та металургійної продукції України у 2021-2023 роках

*Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [36]

Щодо експорту сільськогосподарської продукції, дані показують, що обсяги експорту також зазнали суттєвих змін внаслідок блокади морських портів. З листопада 2021 року, коли експорт складав 7,2 мільйона тонн, до березня 2022 року показник знизився до 0,4 мільйона тонн. Після запровадження "зернової ініціативи" з липня 2022 року спостерігалася позитивна динаміка, зростання експорту до 3,1 мільйона тонн у серпні та до 4,5 мільйона тонн у листопаді 2023 року. Це свідчить про часткове відновлення торгівельних шляхів та ефективність згаданої ініціативи у забезпеченні доступу української сільськогосподарської продукції на світові ринки.

Враховуючи наведені дані, можна зробити висновок, що як металургійна, так і сільськогосподарська галузі зазнають значного тиску внаслідок воєнних дій, і для їх підтримки та відновлення необхідна дієва фіскальна політика з боку держави.

Поряд із пошуком фіскальних рішень щодо розв'язання проблем розвитку галузі сільського господарства та металургійної галузі, суттєвого втручання держави потребує логістична інфраструктура України в цілому і транспортна логістика зокрема, адже за період повномасштабної війни в Україні суттєво скоротилися вантажні перевезення залізничним та автомобільним транспортом (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Стан транспортної логістики України у розрізі видів транспорту
у 2018-2022 роках***

	2018	2019	2020	2021	2022
Залізничний, млн т	322,2	312,9	305,5	314,3	150,6
у % до попереднього року, %	94,9	97,1	97,6	102,9	-52,1
Автомобільний, млн т	187,2	244,2	191,4	224,0	175,0
у % до попереднього року, %	106,1	130,5	78,4	117,0	-21,9
Водний	5,6	6,1	5,6	5,3	н/д
у % до попереднього року, %	94,9	109,0	91,9	95,2	н/д
Трубопровідний	109,4	112,7	97,5	77,6	н/д
у % до попереднього року, %	95,3	103,0	86,5	79,6	н/д

*Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [36]

Аналіз даних про внутрішнє вантажоперевезення свідчить про домінуючу позицію залізничного транспорту у вітчизняній логістичній системі. Проте відсутність даних щодо зовнішнього вантажоперевезення в умовах війни вказує на можливі ускладнення в зборі статистики. Недостатня увага держави до розвитку та модернізації залізничної інфраструктури в довоєнний період, включаючи оновлення рухомого складу та розвиток залізничних колій європейського стандарту, ставить під загрозу логістичний зв'язок з Європою. Проблеми з пропускнуою спроможністю на кордоні лише поглиблюють ці

виклики, особливо з урахуванням блокади морських портів і руйнування виробничої інфраструктури, що суттєво впливає на експортно-імпорتنі операції. У світлі цих викликів зростає необхідність підвищення ефективності залізничного транспорту як альтернативного маршруту для міжнародної торгівлі, адже, сьогодні залізничний транспорт в контексті міжнародних перевезень поступається не тільки морському, але й автомобільному транспорту (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

**Структура експорту України за каналами транспортування товарів
у 2022 році***

	Вартість, млрд грн	Частка у загальному обсязі, %	Обсяг, млн тонн	Частка у загальному обсязі, %
Залізничний транспорт	9,05	20,5	33,73	33,8
Автомобільний транспорт	16,23	36,5	12,00	12,0
Морський транспорт	17,86	40,5	53,86	54,0
Інші види транспорту	1,03	2,3	0,16	0,2

*Побудовано авторами за даними Дія.Бізнес [55]

З огляду на існуючу обмеженість залізничної інфраструктури України в умовах блокади морських портів, актуальним є питання модернізації та розвитку нової транспортної інфраструктури, особливо на західному кордоні країни. Різниця в ширині колій між Україною та європейськими країнами-сусідами суттєво ускладнює логістику експорту. Проекти будівництва та розширення залізничних колій до європейських стандартів, облаштування контейнерних та зернових терміналів, а також створення нових перевантажувальних станцій є важливими для збільшення пропускної спроможності. У зв'язку з високою вартістю таких проектів, доцільним буде надання податкових пільг Укрзалізниці та підрядним організаціям, які будуть залучені до будівництва, що може сприяти підвищенню інвестиційної привабливості та економічної ефективності інфраструктурних проектів.

Таким чином, підсумовуючи наведене вище, можемо зробити висновок про те, що на сьогоднішній день фіскальне стимулювання розвитку конкретних галузей економіки в частині реалізації політики доходів державного бюджету не здійснюється, адже ні для галузі сільського господарства, ні для металургії чи логістики немає додаткових податкових преференцій.

На наш погляд, така тенденція пов'язана із традицією формування податкових преференцій в Україні. Проаналізуємо основні податкові пільги, які діяли в Україні на момент початку повномасштабної війни (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Групи основних податкових пільг для економіки України, що діяли на момент повномасштабного вторгнення та їх характеристика

Податкові пільги в Україні	Роль для економічного розвитку
Тимчасово, до 1 січня 2025 року, звільняється від оподаткування прибуток підприємств - суб'єктів літакобудування, що підпадають під дію норм статті 2 Закону України «Про розвиток літакобудівної промисловості». Вивільнені кошти (суми податку, що не сплачуються до бюджету та залишаються в розпорядженні платника податку) використовуються на науково-дослідні та дослідницько-конструкторські роботи з літакобудування, створення чи переоснащення матеріально-технічної бази, збільшення обсягу виробництва, запровадження новітніх технологій. Використання таких коштів має бути пов'язане з діяльністю платника податку, прибуток від якої звільняється від оподаткування.	Аналізуючи наявні податкові пільги для підприємств України можемо зробити висновок, що податкове стимулювання економічного розвитку в Україні практично не здійснюється. Так, в переліку податкових пільг можна виокремити лише чотири групи податкових пільг, які можуть сприяти економічному зростанню.
На період до 31 грудня 2021 року застосовується ставка нуль відсотків для платників податку на прибуток, у яких річний дохід, визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний період, не перевищує трьох мільйонів гривень та розмір нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) кожному з працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим як дві мінімальні заробітні плати, розмір якої встановлено законом.	Це пільги для літакобудування і космічної галузі, для садівництва і виноградарства, для здійснення науково-дослідних робіт, для ввезення кузовів транспортних засобів для виробництва автомобілів в Україні.
Тимчасово, до 1 січня 2022 року, звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з постачання на митній території України вугілля та/або продуктів його збагачення товарних.	Безумовно, літакобудування і космічна галузь є капіталомісткими галузями економіки з високою часткою доданої вартості, однак стимулювання розвитку однієї галузі не матиме жодного впливу на загальне економічне зростання України.
Тимчасово, до 31 грудня 2022 року, звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з постачання на митній території України транспортних засобів, оснащених виключно електричними двигунами (одним чи декількома).	Це ж саме стосується підтримки садівництва і виноградарства.
Звільняються від сплати акцизного податку з операції з реалізації скрапленого газу на спеціалізованих аукціонах для потреб населення у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.	Варто відміти пільгу для платників податків, у яких річний дохід визначений за правилами бухгалтерського обліку за останній річний звітний період, не перевищує трьох мільйонів гривень, адже ця податкова преференція дещо полегшує розвиток малого і середнього бізнесу.
Акцизний податок справляється за ставкою 0 гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту із біоетанолу, що використовується підприємствами для виробництва бензинів моторних сумішевих із вмістом біоетанолу, етил-трет-бутилового етеру (ЕТБЕ), інших добавок на основі біоетанолу.	Пільги на імпорт електромобілів та виробництво біопалива можуть мати позитивний ефект на розвиток цих секторів економіки, однак не на загальний економічний розвиток.
Звільняються від оподаткування операції з реалізації на митній території України кузовів до автомобілів легкових, за умови подальшого виготовлення з них автомобілів.	

Продовження таблиці 2.3

Фінансовий результат до оподаткування зменшується: на суму від'ємного значення об'єкта оподаткування минулих податкових (звітних) років.	Пільга щодо звільнення від оподаткування імпорту автомобільних кузовів також є неефективною, адже стимулює імпорт, а не національне виробництво, а отже на економічне зростання має незначний вплив. Більшість податкових пільг в Україні спрямовані на стимулювання виробництва сировини: етиловий спирт, нафтопродукти; кам'яне вугілля, відходи і брухт чорних та кольорових металів; тютюнова сировина.
Не сплачується земельний податок за земельні ділянки сільськогосподарських підприємств усіх форм власності та фермерських (селянських) господарств, зайняті молодими садами, ягідниками та виноградниками до вступу їх у пору плодоношення, а також гібридними насадженнями, генофондовими колекціями та розсадниками багаторічних плодкових насаджень.	
Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг з фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт, якщо такі послуги та/або роботи постачаються особою, яка безпосередньо отримує оплату їх вартості з рахунка органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів	
Тимчасово, до 1 січня 2023 року, суб'єкти космічної діяльності, на яких поширюється дія Закону України «Про космічну діяльність», звільняються від сплати податку на додану вартість за операціями з постачання на митній території України результатів науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт, які виконуються для потреб космічної діяльності. З метою застосування цієї пільги Кабінет Міністрів України встановлює порядок ведення реєстру зазначених науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт. Тимчасово до 1 січня 2022 року від оподаткування податком на додану вартість звільняються операції з постачання відходів та брухту чорних і кольорових металів, а також паперу та картону для утилізації (макулатури та відходів). Переліки таких відходів та брухту чорних і кольорових металів затверджуються Кабінетом Міністрів України.	
Тимчасово до 1 січня 2022 року звільняються від оподаткування операції з вивезення в митному режимі експорту відходів і брухту чорних і кольорових металів, а також паперу та картону для утилізації (макулатури та відходів). Переліки таких відходів та брухту чорних і кольорових металів затверджуються Кабінетом Міністрів України.	
Нафтопродукти, які можуть бути реалізованими у якості сировини для виробництва у хімічній промисловості за нульовою ставкою акцизного податку.	
Звільняється від оподаткування реалізація тютюнової сировини тютюново-ферментаційним заводам особами, які виробляють тютюнову сировину на митній території України. Звільняється від оподаткування реалізація ферментованої (переробленої) тютюнової сировини тютюново-ферментаційними заводами виробникам тютюнових виробів.	

Побудовано автором на основі: Довідника пільг.

Виходячи з аналізу податкових пільг для підприємств України, можемо зробити висновок про відсутність ефективної стратегії фіскальної політики зокрема, і стратегії розвитку держави загалом. Адже такі заходи, як звільнення від податку на прибуток для певних галузей та встановлення нульових ставок ПДВ для екологічно чистих транспортних засобів, хоча й є позитивними кроками, але вони не заміщають необхідності комплексної стратегії розвитку країни. Ці тимчасові рішення не сприяють глибокій модернізації економіки, яка б вивела Україну з ролі сировинного додатку до рівня держави з

високотехнологічною промисловістю, здатною виробляти товари з високою доданою вартістю. Таким чином, існує потреба в більш стратегічному та довгостроковому підході до формування фіскальної політики.

2.2. Оцінка ефективності проведення бюджетної політики стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки

Виходячи з аналізу проведеного в попередньому параграфі відмітимо, що такі галузі економіки як сільське господарство та металургія хоча й потребують значної фіскальної підтримки в умовах війни, однак вони не можуть вважатися пріоритетними галузями економіки, адже продукують сировинну продукцію. Пріоритетними галузями економіки України можуть вважатися ті галузі, які створюють продукцію з високими рівнем доданої вартості, наприклад в галузі сільського господарства – це галузь тваринництва та переробного рослинництва; військово-промисловий комплекс; машинобудування; енергетика; транспортна логістика тощо.

Розвиток цих галузей вимагає значної цільової бюджетної підтримки, однак віна суттєво відкорегувала спрямованість бюджетних видатків та негативно позначилася на виконання видатків бюджету на розвиток економіки в цілому (табл. 2.4).

Аналізуючи структуру виконання державних видатків за статтями у 2022 році, слід зазначити непропорційний розподіл ресурсів бюджету. Особливо це стосується сегмента економічної діяльності, який зазнав відчутного скорочення фінансування порівняно з попереднім роком – з 94,5% до 28,9%. Цей показник свідчить про значне обмеження державних інвестицій у сферу економіки, що може мати далекосяжні наслідки для розвитку пріоритетних галузей та відновлення економічного потенціалу країни в умовах війни. Така ситуація вимагає перегляду бюджетних пріоритетів з метою збалансування

короткострокових потреб у фінансуванні оборони та довгострокової стратегії економічного розвитку.

Таблиця 2.4

Виконання державного бюджету України за функціональною класифікацією видатків у 2021-2022 роках

Статті видатків державного бюджету	2021	2022
Загальнодержавні функції, %	95,6	92,4
Оборона, %	99,0	84,0
Громадський порядок, безпека та судова влада, %	97,2	98,2
Економічна діяльність, %	94,5	28,9
Охорона навколишнього природного середовища, %	87,5	79,8
Житлово-комунальне господарство, %	45,0	73,3
Охорона здоров'я, %	96,9	91,2
Духовний та фізичний розвиток, %	89,2	89,1
Освіта, %	90,6	83,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення, %	99,5	97,3
Міжбюджетні трансферти, %	95,1	78,4
Всього, %	96,5	82,9

*Побудовано автором за даними Державної казначейської служби України [35]

Державні інвестиції у сферу економіки та її інфраструктурні проекти мають критичне значення для зміцнення національної безпеки, особливо в контексті воєнного стану. Розробка та підтримка цільових програм, спрямованих на адаптацію та розвиток переміщених підприємств, а також на стимулювання виробництва військової продукції, є важливими для посилення обороноздатності та економічного відновлення. Адаптація логістичних шляхів та удосконалення інфраструктури мають особливу вагу для забезпечення стабільної економіки, яка може витримати зовнішні виклики. Аналіз бюджетних асигнувань на капітальні вкладення допомагає оцінити обсяги фінансування та їх ефективність (табл. 2.5).

Аналіз бюджетних призначень України у 2021 та 2022 роках виявляє значне зниження частки капітальних видатків у загальному обсязі державних витрат. В 2022 році цей показник становив лише 3,27% від сукупних видатків, що на дві третини менше порівняно з 2021 роком. Також варто відмітити, що

рівень реалізації капітальних видатків виявився нижчим, ніж поточних, з виконанням відповідно 85,51% та 64,73% в обох роках. Ці дані вказують на відсутність ефективної стратегії бюджетного планування, особливо в контексті розвитку промисловості, інновацій, інвестицій та інфраструктури. Очевидно, що в умовах воєнного стану та протистояння з Росією, Україна зіткнулася з викликами у визначенні ключових напрямів фінансування економічного розвитку. Осмислення цих висновків є важливим для розробки державних цільових програм, які стимулюють розвиток пріоритетних галузей економіки.

Таблиця 2.5

Результати виконання видаткової частини державного бюджету України за економічною класифікацією у 2021-2022 роках

Назва показника	2021		2022	
	млн грн	Виконано, %	млн грн	Виконано, %
Поточні видатки	1 356 168,40	97,86	2 617 051,40	83,74
Капітальні видатки	134 090,40	85,51	88 371,80	64,73
Часка капітальних видатків у сукупних видатках, %	x	9,00	x	3,27

*Побудовано автором за даними Державної казначейської служби України [35]

Аналіз ефективності державних цільових програм стимулювання розвитку пріоритетних галузей є дещо ускладненим, адже у зв'язку із воєнним станом дані щодо обсягів фінансування програм у 2021-2022 роках недоступні, тому зосередимо свою увагу на ретроспективному аналізі (рис. 2.3).

Аналізуючи динаміку державних цільових програм України та рівень їх фінансування за період з 2008 по 2020 роки, спостерігаємо варіативність у кількості програм та обсягах їх фінансування. Пікове зростання кількості ДЦП досягнуто у 2013 році з 64 програмами, проте з 2014 року, у зв'язку з політичними та воєнними потрясіннями, кількість програм знизилася до 14 у 2018 році. Враховуючи економічну кризу в період 2014-2018 років, зокрема анексію Криму та окупацію Донбасу, спостерігається зниження обсягів фінансування з 210,9 млрд грн до 56,4 млрд грн, що вказує на негативний вплив війни на економічний

розвиток країни. Значне зростання фінансування відбулося у 2020 році, де загальний обсяг фінансування становив 141,9 млрд грн., з яких 110,7 млрд грн. надійшло з державного бюджету, що пов'язано з реалізацією програми «Велике будівництво».

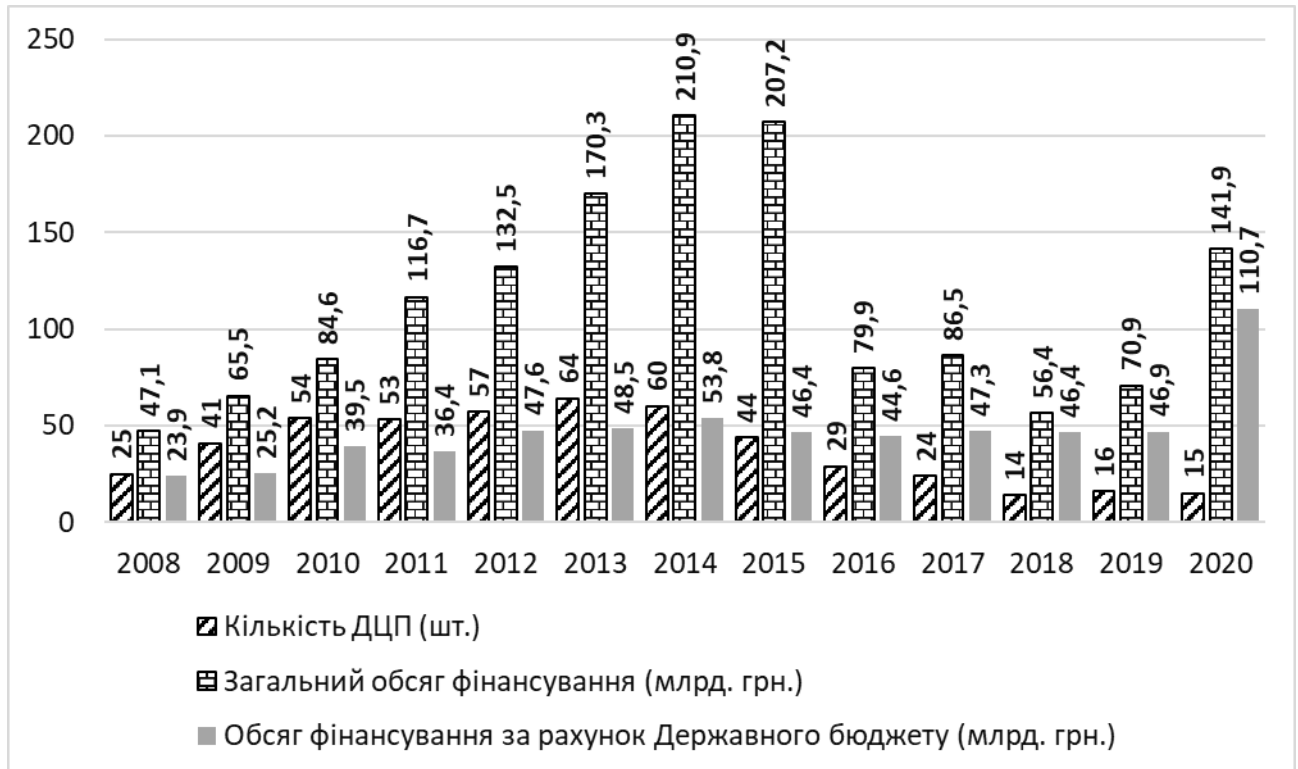

Рис. 2.3. Планова кількість ДЦП та обсяги фінансування за 2008-2020 роки [53]

Розглядаючи фінансову реалізацію державних цільових програм, стає очевидним, що існує значна розбіжність між попередньо визначеними планами та їхнім фактичним фінансуванням, що підкреслює обмежений вплив на стимулювання розвитку економіки. Показовим є той факт, що в 2011 році реальні асигнування склали менше половини від запланованого, та ця тенденція продовжувалася з постійною недооцінкою бюджетних призначень до 35% у наступні роки (рис. 2.4), що відображає величезний розрив між декларативними намірами та реальними діями, спрямованими на економічний прогрес.

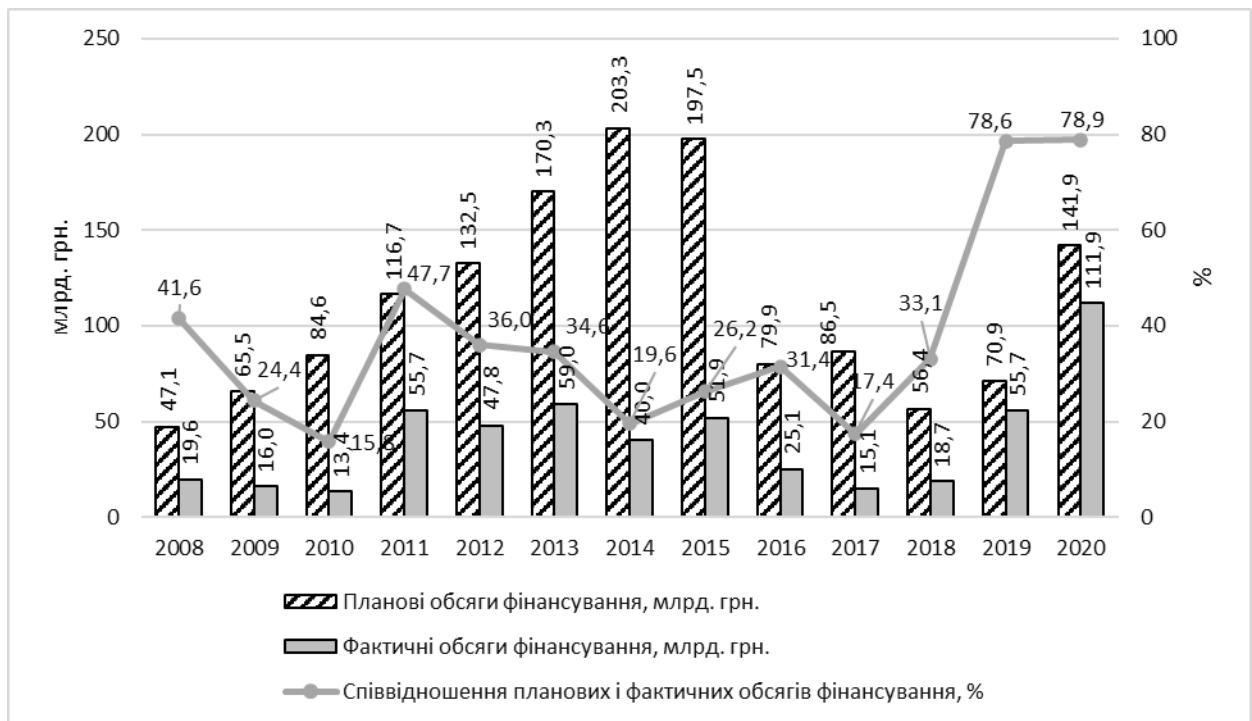

Рис. 2.4. Співвідношення планових та фактичних обсягів фінансування ДЦП за 2008-2020 роки (млрд. грн. та %) [53]

Аналіз даних з наведеної таблиці підкреслює значну розбіжність між плановими та фактичними обсягами фінансування державних цільових програм в Україні протягом 2008-2020 років. Спочатку ми спостерігаємо відносно високий рівень виконання планових бюджетів, з 41,6% в 2008 році. Однак цей відсоток з часом знижується, досягаючи мінімуму в 15,8% в 2010 році. Особливо помітна розбіжність у 2014 році, який був ознаменований суттєвими змінами в країні, де планові обсяги фінансування в 203,3 млрд грн. перевищували фактичні в 5 разів – лише 40 млрд грн. Протягом 2014-2018 років спостерігається зменшення планових коштів на фінансування з 203,3 млрд грн. у 2014 році до 56,4 млрд грн. у 2018 році, що у чотири рази менше. Це ж стосується й фактичних обсягів фінансування, які скоротилися вдвічі з 40 млрд грн. у 2014 році до 18,7 млрд грн. у 2018 році.

З 2019 по 2020 роки ми бачимо зростання співвідношення планових і фактичних обсягів фінансування, що може бути пов'язано з реалізацією програми "Велике будівництво" та інших ініціатив. Наприклад, у 2020 році цей

показник становить майже 79%, що є значним поліпшенням порівняно з попередніми роками. Однак, загальна тенденція за весь період вказує на нестабільність і непередбачуваність фінансування ДЦП, що підриває їх ефективність як інструменту стимулювання економічного зростання та соціального розвитку країни. Зменшення числа ДЦП з 64 у 2013 році до 15 у 2020 році також свідчить про звуження обсягу цілеспрямованих інвестицій у ключові сектори економіки.

Розглядаючи динаміку фінансування державних цільових програм, важливо зосередитися на аспекті їх спрямованості та впливу на стратегічні напрями розвитку економіки. Зміна пріоритетів у фінансуванні відображає загальну еволюцію економічної політики держави, що особливо актуально в контексті реформ та адаптації до нових викликів. Наступний крок аналізу має виявити, наскільки обрані напрями ДЦП (рис. 2.5) відповідають потребам стійкого розвитку та здатності країни ефективно реагувати на сучасні економічні та соціальні виклики.

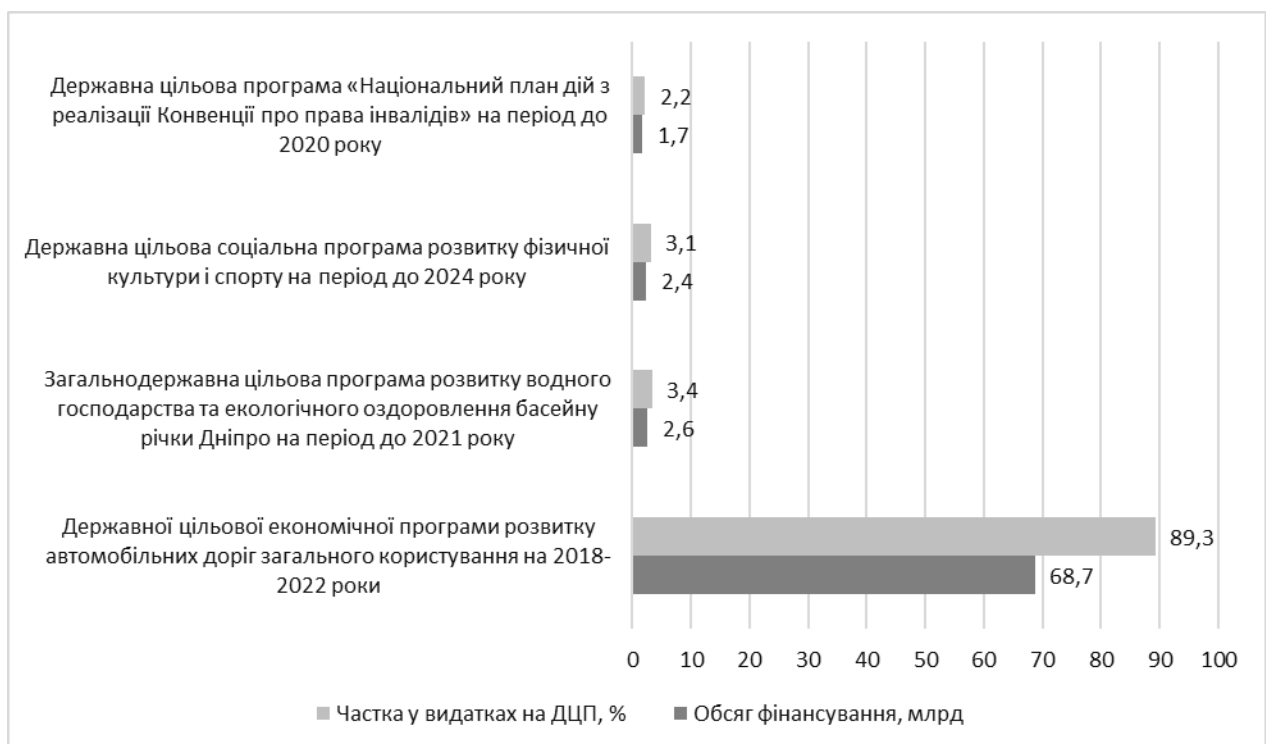

Рис. 2.5. Спрямованість основних державних цільових програм у 2020 році [53]

Аналіз фінансування державних цільових програм України виявляє значне переважання програми розвитку автомобільних доріг, яка займає 89,3% усіх видатків, що надходять на ДЦП. Такий дисбаланс свідчить про високий пріоритет інфраструктурних проектів, зокрема "Велике будівництво". Водночас, інші програми, які могли б сприяти розвитку пріоритетних галузей економіки, отримують значно менше фінансування, що не сприяє різноманітності економічного розвитку.

Більше того, жодна з державних цільових програм не спрямована на розвиток пріоритетних галузей економіки, зокрема переробного рослинництва, тваринництва, машинобудування, військово-промислового комплексу, логістики та інших.

Такий набір державних цільових програм свідчить про відсутність комплексної стратегії Уряду щодо розвитку національної економіки, а зокрема її виробничого ядра. Аналізуючи спрямованість державних цільових програм та обсяги капітальних видатків можемо зробити висновок про повну відсутність стратегії економічного розвитку України.

Відсутність стратегії є вкрай небезпечною для розвитку країни в умовах бойових дій, адже нерозуміння цілей для яких акумулюються бюджетні ресурси, держава та місцеві адміністрації не можуть налагодити ефективного забезпечення сектору оборони необхідною технікою, спорядженням, дронами та створити базис для повоєнної відбудови України.

Проблеми в стратегічному плануванні та загальнодержавному рівні призводять також до накопичення державних боргів (рис. 2.6), які спрямовуються на проїдання, а не на розвиток економіки, оскільки програм фіскального стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки фактично не існує.

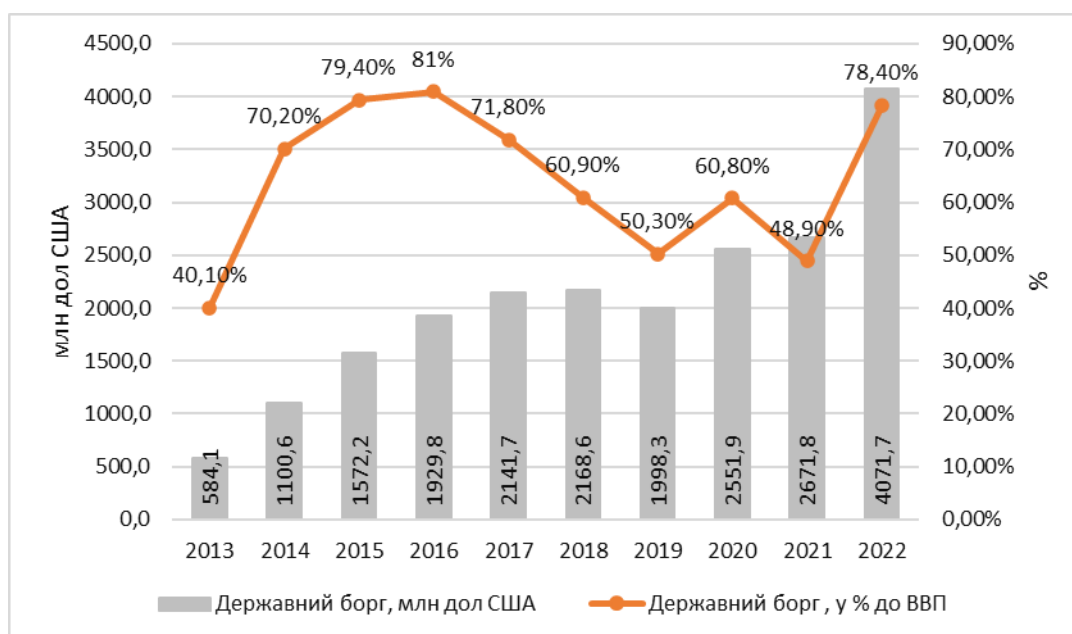

Рис. 2.6. Динаміка державного боргу України у 2013-2022 роках

*Побудовано автором за даними Державної казначейської служби України [35]

Аналізуючи динаміку державного боргу України та його відношення до ВВП за період з 2013 по 2022 роки, важко не помітити тенденцію до зростання як абсолютних розмірів боргу, так і його частки відносно економічного обсягу країни. Зокрема, якщо у 2013 році борг становив 584,1 млн дол. США, що було 40,1% від ВВП, то до 2022 року ця сума зросла до 4071,7 млн дол. США, а його частка у ВВП склала 78,4%. Таке зростання, особливо помітне з 2021 по 2022 рік, може бути пов'язане з необхідністю фінансування нагальних потреб країни в умовах воєнного стану та економічної кризи. Проте варто зазначити, що подібне збільшення державного боргу накладає серйозні ризики на фіскальну стабільність країни в довгостроковій перспективі, зокрема ускладнює фінансування важливих економічних ініціатив та розвиток пріоритетних галузей економіки через можливе зростання витрат на обслуговування боргу.

Висновки до розділу 2

На основі аналізу наявності та спрямованості податкових та митних пільг в умовах бойових дій, можна зробити науковий висновок про їхню роль в фіскальному стимулюванні розвитку економіки. Податкові пільги, спрямовані на

малий та середній бізнес, і митні пільги для товарів, необхідних для державних потреб, включно з потребами оборони, сприяли зниженню податкового та адміністративного навантаження на підприємства та підтримали їхню стійкість в кризових умовах. Звільнення від ЄСВ, розширення спрощеної системи оподаткування та звільнення від сплати деяких податків у зоні бойових дій створили умови для відновлення бізнес-активності та збереження робочих місць.

Водночас, такі заходи, хоча й сприяли загальній фіскальній підтримці економіки, мали тимчасовий характер і не були спрямовані на стимулювання конкретних галузей, особливо тих, що зазнали значних втрат внаслідок воєнних дій, таких як сільське господарство та металургія. Руйнування інфраструктури та блокада морських портів обмежили експортні можливості України, що вимагає додаткових фіскальних стимулів для підтримки галузей сільського господарства, металургії та транспортної логістики.

Аналіз фіскальної політики України у 2021-2022 роках під час воєнного стану демонструє критичну потребу в перегляді бюджетних пріоритетів з метою забезпечення збалансованого розвитку економіки. Попри нагальну потребу у підтримці галузей, що генерують сировинну продукцію, таких як сільське господарство та металургія, пріоритетним напрямом мають стати галузі, що створюють високу додану вартість. Статистика виконання державного бюджету свідчить про суттєве скорочення фінансування у сфері економічної діяльності, яке впало з 94,5% у 2021 році до 28,9% у 2022 році, що вказує на необхідність інтенсифікації державних інвестицій у розвиток економічно значимих галузей. Водночас, різке зниження частки капітальних видатків у загальному обсязі державних витрат до 3,27% в 2022 році зі значенням виконання лише 64,73% від запланованого, підкреслює тенденцію до зменшення державних інвестицій у довготривалі інфраструктурні проекти. Така динаміка фіскальних рішень може ускладнити відновлення та розвиток економічного потенціалу країни в поствоєнний період і вимагає осмисленого підходу до фінансування пріоритетних секторів, які будуть сприяти стійкості та динаміці економічного зростання.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ

У контексті сучасних економічних викликів, ефективність фіскальної політики, спрямованої на підтримку економічного розвитку, залежить від глибокого аналізу та оновлення підходів як до витрат бюджету, так і до структуризації інфраструктурних ініціатив. Ці ініціативи мають на меті збільшення інвестицій у розвиток та ефективний перерозподіл ресурсів серед різних секторів економіки та окремих виробників.

Важливо відзначити, що фіскальна політика, націлена на економічне зростання, повинна інтегруватися з загальними напрямками державної економічної стратегії. В цьому контексті, ключовим елементом соціально-економічного прогресу є фіскальна політика, яка включає розробку комплексних бюджетних стратегій та перехід до довгострокового планування бюджетних ресурсів. Такі стратегії повинні бути спрямовані на оптимізацію витрат та забезпечення сталого економічного розвитку.

На сучасному етапі розвитку України спостерігається відсутність специфічних правових норм, що б безпосередньо регламентували процес розробки бюджетної стратегії. Це створює потребу в синхронізації стратегічних планів на різних рівнях управління - національному та місцевому. Важливою є також координація цих планів у контексті часових рамок, охоплюючи довгострокові, середньострокові та короткострокові цілі.

Бюджетна стратегія, інтегрована з податковою, борговою, інвестиційною та грошово-кредитною політикою, є частиною загальної фінансової стратегії держави. Ця комплексна стратегія є необхідною для досягнення синергії між різними секторами та забезпечення внутрішньої збалансованості цілей у різних сферах.

Одним із ключових завдань у цьому контексті є координація довгострокового стратегічного та бюджетного планування, з акцентом на середньострокову перспективу. Метою середньострокового бюджетного планування є забезпечення фінансових ресурсів для реалізації середньострокових пріоритетів. Планування охоплює детальне визначення бюджету на перший рік і узагальнені показники на наступні роки, з періодичним оновленням плану, що дозволяє утримувати постійний фокус на середньостроковому і, у перспективі, стратегічному розвитку країни, забезпечуючи наявність необхідних ресурсів для інноваційного розвитку.

З огляду на актуальні завдання фіскальної політики, спрямованої на підтримку економічного росту, бюджетна стратегія має бути зосереджена на встановленні чітких пріоритетів та конкретних, кількісно вимірюваних цілей. Ефективність такої політики має відобразитися у досягненні встановлених показників. Центральними елементами стратегії повинні стати розвиток промисловості, зокрема виробництва товарів з високою доданою вартістю, а також розвиток відновлювальної енергетики та транспортної інфраструктури.

Особливу увагу в бюджетній політиці варто приділити питанню індустріалізації, враховуючи зниження кількості підприємств в Україні у всіх сегментах економіки, що в свою чергу негативно позначилося на податкових надходженнях, збільшило безробіття та збільшило імпортозалежність країни. Така тенденція вимагає від бюджетної політики не тільки збільшення видатків на субсидування підприємств та галузей, але й заходів щодо стимулювання створення нових підприємств, які б вносили інновації в економіку.

Одним із перспективних напрямків для підтримки економічного росту може стати впровадження податкових пільг та канікул для стартапів на перші 1-2 роки їхньої діяльності, що дозволить їм зміцнити позиції на ринку. Такий підхід може стати важливим кроком у стимулюванні підприємництва, сприятиме зростанню кількості підприємств та покращенню конкурентоспроможності їх продукції на міжнародному ринку.

Важливим пріоритетом бюджетної стратегії є стимулювання виробництва

продукції з доданою вартістю. Структура експорту України має сировинний характер, який негативно впливає на загальноекономічну ситуацію в країні, оскільки вартість українського експорту залежить від високої волатильності цін на сировину на світових товарних ринках. Тому з метою збільшення конкурентоспроможності національного виробника як на світових ринках, так і на внутрішньому ринку доцільно розвивати виробництво з доданою вартістю шляхом впровадження відповідних державних цільових бюджетних програм з обов'язковим відображенням конкретних цілей і результатів їх реалізації. Такі програми повинні стосуватися стимулювання машинобудування, авіабудування, побудови виробництв замкнутого циклу, в тому числі і в сільському господарстві, де більше 60% продукції має сировинне походження.

Пріоритетним напрямом стратегії є розбудова мережі електростанцій з використання відновлювальних джерел електроенергії. Розбудова відновлювальної енергетики є одним із ключових аспектів досягнення Україною енергонезалежності, енергоефективності та зменшення енергозатратності національної промисловості. Реалізація бюджетних цільових програм будівництва вітрових і сонячних електростанцій у великих масштабах є одним із напрямків оптимізації бюджетної політики стимулювання економічного зростання.

Стратегія фіскальної політики, націлена на стимулювання ключових секторів економіки, несе в собі значний потенціал для розвитку транспортної інфраструктури України. Одним із пріоритетних напрямів є модернізація залізничної інфраструктури, зокрема будівництво колії європейського стандарту, а також створення сучасних контейнерних та зернових терміналів на західному кордоні країни. Реалізація таких проектів може значно покращити логістичні можливості України та її інтеграцію з європейськими транспортними мережами.

Важливим кроком у цьому напрямку є розробка та впровадження спеціальної державної цільової програми для розвитку залізничної інфраструктури, особливо в західному регіоні. Така програма має передбачати не лише будівництво нових шляхів, але й модернізацію існуючих, у тому числі

оновлення рухомого складу, підвищення рівня безпеки та ефективності залізничних перевезень.

Ключовим проектом в рамках цієї програми може стати будівництво колії європейського стандарту від міста Мостиська до міста Львова. Така ініціатива дозволить не тільки з'єднати складські потужності Львова з іншими європейськими містами, але й створить нові можливості для транзитних перевезень, сприяючи зростанню обсягів міжнародної торгівлі.

У рамках цієї програми також важливо розглянути можливості для впровадження цифрових технологій у залізничну інфраструктуру, таких як системи управління рухом, автоматизація процесів логістики та використання сучасних технологій для забезпечення безпеки.

Крім того, важливим елементом стратегії має стати стимулювання приватних інвестицій в залізничний сектор, що може включати в себе розвиток партнерських відносин з приватним сектором, в тому числі через механізми державно-приватного партнерства, надання податкових та інвестиційних стимулів для залучення капіталу в цей сектор.

Таким чином, стратегія фіскальної політики, спрямована на розвиток транспортної інфраструктури, повинна охоплювати комплексний підхід, що включає будівництво та модернізацію залізничних шляхів, інтеграцію з європейськими транспортними мережами, впровадження цифрових технологій та залучення приватних інвестицій.

Враховуючи ключові завдання бюджетної політики для стимулювання пріоритетних галузей економіки, одним із найважливіших аспектів є забезпечення достатніх фінансових ресурсів для реалізації цієї політики. Проблема великої частки тіньової економіки в Україні, яка оцінюється в 35% ВВП, ставить під загрозу ефективність фіскальної політики через недостатнє наповнення державного бюджету.

Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, який включає покращення бізнес-клімату та правової системи країни. Зокрема, важливим є створення сприятливих умов для ведення бізнесу, зниження рівня корупції та

зміцнення судової системи, що сприятиме зменшенню тіньової економіки та збільшенню податкових надходжень до бюджету.

З іншого боку, враховуючи потребу в значних інвестиціях для розвитку пріоритетних секторів економіки, можливим рішенням є збільшення дефіциту державного бюджету. Такий підхід дозволить фінансувати цільові державні програми розвитку, що, у свою чергу, може стимулювати створення нових підприємств та розвиток виробництва, що, в результаті, сприятиме збільшенню доходів державного бюджету через зростання податкових надходжень від новостворених підприємств та збільшення обсягів виробництва.

Одночасно, важливим є впровадження механізмів контролю та аудиту за використанням бюджетних коштів, щоб забезпечити ефективне та прозоре управління фінансами, що допоможе уникнути зловживань та нецільового використання коштів, що є важливим для підтримки довіри громадян та інвесторів до державної фіскальної політики.

Таким чином, комплексне вирішення проблеми недостатнього фінансування державного бюджету та необхідності стимулювання економічного зростання в Україні включає в себе як заходи по боротьбі з тіньовою економікою, так і збільшення дефіциту бюджету для фінансування цільових програм розвитку пріоритетних галузей економіки.

Державні закупівлі можуть стати потужним інструментом для фіскального стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки України, особливо в умовах воєнного стану. Через державні закупівлі можна не тільки забезпечити необхідні потреби країни, але й стимулювати внутрішній попит та інвестиції в ключові галузі. Ось кілька напрямів використання державних закупівель для цих цілей:

1. Підтримка вітчизняного виробництва. Надання переваги вітчизняним виробникам у державних закупівлях може стимулювати розвиток промисловості та підвищити зайнятість, що особливо актуально для таких галузей, як оборонна промисловість, сільське господарство, машинобудування, та фармацевтика.

2. Інвестиції в інфраструктурні проекти. Використання державних закупівель для розвитку транспортної інфраструктури, зокрема залізничної мережі, автодоріг та портів, може стимулювати ріст інших галузей економіки.

3. Розвиток зеленої енергетики. Замовлення та закупівлі устаткування та послуг для розвитку відновлювальних джерел енергії, таких як сонячні панелі або вітряні турбіни, можуть сприяти зниженню залежності від імпортованих енергоресурсів та підтримати екологічний перехід.

4. Підтримка інновацій та наукових досліджень. Закупівлі обладнання та послуг для наукових установ та стартапів можуть сприяти розвитку інноваційних технологій та підтримці наукової діяльності.

5. Стимулювання ІТ-сектору. Державні закупівлі програмного забезпечення, ІТ-послуг, та розробки цифрової інфраструктури можуть підтримати розвиток високотехнологічного сектору, що є одним із пріоритетів для України.

6. Здоров'я та освіта. Інвестиції в охорону здоров'я та освітню сферу через закупівлю медичного обладнання, будівництво та ремонт шкіл та лікарень також можуть стимулювати відновлення економіки.

Важливим є те, що державні закупівлі повинні супроводжуватися ефективними механізмами контролю та прозорості, щоб запобігти корупції та забезпечити ефективне використання коштів.

Враховуючи такі інструменти фіскального стимулювання пріоритетних галузей економіки, як державні цільові програми та державні закупівлі, безумовно, однією із найпріоритетніших галузей економіки України в умовах війни є військово-промисловий комплекс. З цією метою, Уряду доцільно розробити державні цільові програми для розвитку комплексів модернізації військової техніки, програми будівництва дронів різних типів, програми виробництва засобів протиповітряної оборони для відбиття атак ворожих безпілотників, програми для виробництва станцій радіоелектронної боротьби та ін. Такого роду програми вже б мали активно використовуватися Урядом, однак відсутність економічної стратегії розвитку держави та оборонного планування

нехтує ефективними фіскальними механізмами стимулювання розвитку військо-промислового комплексу.

На нашу думку, стратегія фіскального стимулювання пріоритетних галузей економіки повинна включати таких два документи як: план державних капітальних інвестицій (з переліком інвестиційних проектів), який визначатиме напрями здійснення державної підтримки інвестиційної діяльності та обсяги її фінансування; план регіональних капітальних інвестицій (з переліком інвестиційних проектів), який включатиме інвестиційні проекти, реалізація яких здійснюється за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку.

В частині капітальних інвестицій основний напрямок оптимізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки полягає в упорядкуванні капітальних видатків, адже в категорії «капітальних видатків» є статті, що мало узгоджуються із класичним розумінням інвестицій та стимулюванням росту економіки. Згідно з бюджетною класифікацією до складу капітальних видатків також входять: «придбання автомобілів, килимів, штор, сервізів, обладнання для їдалень, буфетів, придбання кондиціонерів, видатки, пов'язані із забезпеченням житлом, автомобілями громадян». На жаль, у публічних звітах про виконання бюджету про це навіть не згадується, а самотійно виокремити їх зазвичай неможливо [23, с. 5].

Капітальні державні інвестиції, на наш погляд, повинні бути спрямовані на розвиток інфраструктури регіонів: доріг, учбових, медичних і культурних закладів, а також інших об'єктів регіональної інфраструктури. Будівництво таких закладів сприяє розвитку тих галузей, які виробляють будівельні матеріали і є одним із аспектів економічного зростання.

Особливим аспектом в частині упорядкування капітальних видатків є формування чітких критерії вибору інвестиційних проектів, реалізація яких виступатиме у ролі стимулюючих чинників для економічного розвитку.

Таким чином, необхідно упорядкувати надання державної підтримки та розподілу державних капітальних інвестицій для всіх інвестиційних проектів (у тому числі тих, що здійснюються на умовах державно-приватного партнерства),

зокрема:

- уніфікувати законодавчу термінологію у сфері державних інвестицій із бюджетною класифікацією та статистичною звітністю;
- запровадити нові принципи ідентифікації проектів, проектних пропозицій та процедури їх оцінки, а також розробити процедури формування Планів державних (місцевих) капітальних інвестицій;
- узгодити порядок формування Плану державних капітальних інвестицій із бюджетним процесом;
- упорядкувати надання державної підтримки для реалізації інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку та відповідних стратегіях розвитку регіонів; розробити порядки забезпечення таких проектів через Державний фонд регіонального розвитку на умовах співфінансування з місцевих бюджетів на основі Плану регіональних капітальних інвестицій;
- упорядкувати проведення експертизи реалізованих проектів, здійснення моніторингу, аналізу, оцінки їх результативності та відповідні дії, які мають бути запроваджені у разі неефективного використання бюджетних коштів, з їх обов'язковим оприлюдненням;
- розробити порядок набуття державою частки корпоративних прав в обмін на фінансову бюджетну допомогу, який має передбачати трансформацію державної допомоги в інвестицію, що надає можливості в подальшому брати участь в управлінні діяльністю підприємств (особливо стратегічно важливих підприємств), отримувати прибуток у вигляді дивідендів на вкладений капітал, за рахунок якого формувати бюджети розвитку [1, с. 85-87].

Наступним напрямком оптимізації бюджетної політики стимулювання економічного зростання має бути формування інфраструктури, через яку буде реалізовуватися політика стимулювання економічного зростання. При цьому

одним із елементів такої інфраструктури є Державний регіональний фонд розвитку, який акумулює видатки бюджету різних рівнів та спрямовує їх на фінансування тих чи інших проектів на регіональному рівні.

Іншим не менш важливим елементом інфраструктури реалізації бюджетної політики стимулювання економічного зростання може бути Державний банк розвитку. Формування статутного капіталу даного банку доцільно здійснюватися за рахунок видатків Державного бюджету. Разом з тим, державі доцільно компенсувати кредитні ставки за кредитами банку розвитку наданих підприємствам реального сектору економіки. Особливістю діяльності банку розвитку порівняно з іншими комерційними банками є те, що основною його метою є не максимізація прибутку, а стимулювання розвитку підприємств чи галузей економіки, які є депресивними або дуже важливими для держави, проте не цікавими для приватного бізнесу. Окрім цього Державний банк розвитку може надавати кредити й тим підприємствам, які мають потенціал для виготовлення продукції з доданою вартістю, однак володіють недостатньою сумою коштів для його реалізації.

Реалізація фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки може відбуватися і у вигляді надання державних гарантій. З огляду на нестабільність розвитку національної економіки та часті економічні і політичні кризи, державні гарантії за кредитами комерційних банків, які спрямовуються в реальний сектор можуть виступати одним із інструментів стимулювання кредитування, а отже й економічного розвитку. Окрім цього варто звернути увагу на доцільність створення державної лізингової компанії, яка спрямовувати видатки державного бюджету на розвиток вітчизняного машино- і автомобілебудування, адже створить умови для отримання підприємствами техніки національного виробництва, що матиме позитивний вплив на економічний розвиток.

Отже, реалізація фіскальної політики повинна здійснюватися не лише шляхом збільшення прямих видатків на економічну діяльність, але й шляхом фінансування спеціалізованих державних інституцій, які функціонують на

кредитній основі, а отже зможуть забезпечити як економічний розвиток, так і повернення коштів до Державного бюджету.

Висновки до розділу 3

Оптимізація фіскальної політики Уряду України, направлена на стимулювання економічного зростання, є ключовим завданням, особливо в контексті відновлення та стабілізації національної економіки. Важливою складовою такої політики є законодавче закріплення її основних характеристик та напрямів, в тому числі зосередження на капітальних видатках для фінансування державних інвестиційних проектів.

Стратегія фіскальної політики повинна ґрунтуватися на пріоритетах національної економіки, зокрема, на індустріалізації, стимулюванні виробництва продукції з високою доданою вартістю, розвитку відновлювальної енергетики та модернізації транспортної інфраструктури. Окрім цього, важливим аспектом є стимулювання військово-промислового комплексу через систему державних закупівель, що дозволить зміцнити обороноздатність країни та стимулювати технологічний розвиток галузі.

Для ефективної реалізації фіскальної політики стимулювання економічного зростання доцільно створити відповідну інфраструктуру, яка б забезпечувала акумуляцію та розподіл фінансових ресурсів. До такої інфраструктури могли б входити Державний фонд регіонального розвитку, Державний банк розвитку, Державний гарантійний фонд, та Державна лізингова компанія. Ці інституції могли б спрямовувати ресурси як на розвиток державних, так і приватних інвестиційних проектів, забезпечуючи контроль за використанням коштів та їх повернення у разі кредитування.

ВИСНОВКИ

1. Фіскальна політика стимулювання економічного зростання, є ключовим елементом державного регулювання економіки, особливо в контексті подолання економічних криз. Її сутність в практичному та теоретичному аспектах полягає у складній взаємодії інституційних і економічних елементів бюджетної системи, що передбачає розробку і реалізацію фінансових стратегій, спрямованих на фінансування ключових секторів національної економіки, підтримку імпортозаміщення, новітніх технологій та розвиток економічної інфраструктури.

2. Реалізація такої політики має базуватися на збалансованому підході. Існує чітка межа, до якої збільшення державних видатків сприятливо впливає на економічне зростання, але її перевищення може привести до інфляційних тенденцій через збільшення бюджетного дефіциту та грошової маси. Отже, ефективність фіскальної політики залежить не лише від обсягів державних видатків, але й від гармонізації з грошово-кредитною політикою, ефективності роботи державних інституцій та якості інституціонального забезпечення політики, що охоплює нормативно-правову базу, організаційну структуру та неформальні норми (традиції, культурні звичаї, ментальні моделі), які формують основу бюджетних відносин у суспільстві.

3. Законодавча основа фіскальної політики визначається бюджетним та податковим законодавством, яке представляє собою комплекс юридично взаємопов'язаних законів. Такі закони регулюють процеси утворення та функціонування бюджетної системи, управління коштами державних та місцевих бюджетів, бюджетний контроль, податковий контроль, адміністрування податків, а також заходи впливу за порушення бюджетного законодавства. Отже, розгалужена та добре структурована система фіскальної політики є фундаментом для забезпечення економічного зростання та стабільності в Україні.

4. На основі аналізу наявності та спрямованості податкових та митних пільг в умовах бойових дій, можна зробити науковий висновок про їхню роль в фіскальному стимулюванні розвитку економіки. Податкові пільги, спрямовані на

малий та середній бізнес, і митні пільги для товарів, необхідних для державних потреб, включно з потребами оборони, сприяли зниженню податкового та адміністративного навантаження на підприємства та підтримали їхню стійкість в кризових умовах. Звільнення від ЄСВ, розширення спрощеної системи оподаткування та звільнення від сплати деяких податків у зоні бойових дій створили умови для відновлення бізнес-активності та збереження робочих місць. Водночас, такі заходи, хоча й сприяли загальній фіскальній підтримці економіки, мали тимчасовий характер і не були спрямовані на стимулювання конкретних галузей, особливо тих, що зазнали значних втрат внаслідок воєнних дій, таких як сільське господарство та металургія. Руїнування інфраструктури та блокада морських портів обмежили експортні можливості України, що вимагає додаткових фіскальних стимулів для підтримки галузей сільського господарства, металургії та транспортної логістики.

5. Аналіз фіскальної політики України у 2021-2022 роках під час воєнного стану демонструє критичну потребу в перегляді бюджетних пріоритетів з метою забезпечення збалансованого розвитку економіки. Попри нагальну потребу у підтримці галузей, що генерують сировинну продукцію, таких як сільське господарство та металургія, пріоритетним напрямом мають стати галузі, що створюють високу додану вартість. Статистика виконання державного бюджету свідчить про суттєве скорочення фінансування у сфері економічної діяльності, яке впало з 94,5% у 2021 році до 28,9% у 2022 році, що вказує на необхідність інтенсифікації державних інвестицій у розвиток економічно значимих галузей. Водночас, різке зниження частки капітальних видатків у загальному обсязі державних витрат до 3,27% в 2022 році зі значенням виконання лише 64,73% від запланованого, підкреслює тенденцію до зменшення державних інвестицій у довготривалі інфраструктурні проекти. Така динаміка фіскальних рішень може ускладнити відновлення та розвиток економічного потенціалу країни в поствоєнний період і вимагає осмисленого підходу до фінансування пріоритетних секторів, які будуть сприяти стійкості та динаміці економічного зростання.

6. У контексті сучасних економічних викликів України, важливість оптимізації фіскальної політики набуває особливої актуальності. Ефективність цієї політики залежить від її інтеграції з загальною державною економічною стратегією, що передбачає розробку довгострокових бюджетних стратегій та встановлення чітких, кількісно вимірюваних цілей. Особливу увагу необхідно приділити розвитку промисловості, зокрема виробництву товарів з високою доданою вартістю, а також розвитку відновлювальної енергетики та модернізації транспортної інфраструктури.

7. Відсутність специфічних правових норм, які регламентують процес розробки бюджетної стратегії в Україні, створює потребу у синхронізації стратегічних планів на різних рівнях управління. Така координація має враховувати довгострокові, середньострокові та короткострокові цілі, забезпечуючи внутрішню збалансованість та ефективний перерозподіл ресурсів. Окремо слід виділити значення фіскального стимулювання військово-промислового комплексу, особливо в умовах війни, через систему державних закупівель, що може стати потужним інструментом для підтримки та розвитку оборонної промисловості.

8. Ключовим аспектом оптимізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки є розробку довгострокових фіскальних стратегій та встановлення чітких, кількісно вимірюваних цілей. Перш за все, важливе значення має індустріалізація, яка сприятиме модернізації та технологічному розвитку промисловості, підвищуючи при цьому конкурентоспроможність вітчизняної продукції. Паралельно, велику увагу потрібно приділити розвитку виробництва товарів з високою доданою вартістю, що дозволить Україні зміцнити свої позиції у глобальних ланцюгах створення вартості та перейти від експорту сировини до більш складних та цінних продуктів. Розвиток відновлювальної енергетики також має стати пріоритетом, що сприятиме зменшенню енергетичної залежності та підвищенню екологічної стійкості. Водночас, модернізація транспортної інфраструктури відіграє важливу

роль у поліпшенні логістичних можливостей країни та стимулюванні зовнішньої торгівлі.

9. Другим важливим аспектом оптимізації фіскальної політики стимулювання пріоритетних галузей економіки є формування ефективної інфраструктури для реалізації фіскальної політики, яка включає створення таких інституцій, як Державний фонд регіонального розвитку, Державний банк розвитку, Державний гарантійний фонд та Державна лізингова компанія. Ці інституції сприятимуть не лише ефективному розподілу бюджетних коштів, але й контролю за їх використанням. Окрім того, враховуючи значний обсяг тіньової економіки, необхідно покращити бізнес-клімат та зміцнити правову систему, щоб стимулювати зростання податкових надходжень. Збільшення дефіциту державного бюджету може бути ефективним способом фінансування цільових програм розвитку, що стимулюватиме створення нових підприємств та розвиток виробництва. Ефективність цих заходів залежатиме від якісного впровадження механізмів контролю та аудиту використання бюджетних коштів, що забезпечить прозорість та відповідальність у фіскальній політиці.

10. Враховуючи значний відсоток тіньової економіки в Україні, вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу. Необхідно покращити бізнес-клімат, знизити рівень корупції та зміцнити судову систему країни. З іншого боку, збільшення дефіциту державного бюджету може стати ефективним інструментом для фінансування державних програм розвитку, стимулюючи при цьому створення нових підприємств та розвиток виробництва. Ці кроки зможуть забезпечити зростання податкових надходжень та ефективне використання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко К.В., Дешко А.Л., Жаліло Я.А. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. К.: СТ-ДРУК, 2016. 112 с.
2. Боголіб Т. М. Бюджетна політика як інструмент макроекономічної стабільності. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 3-4(1). С. 84-87.
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
5. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку в рамках класичної та неокласичної теорій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 98-103.
6. Гавриленко Н. В., Грищенко О. В. Система податкового стимулювання інноваційної діяльності: стан і перспективи. *Економічний простір*. 2021. № 171. С. 73-79.
7. Гусаревич Н. В. Бюджетна політика економічного розвитку країни. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2016. Вип. 2. С. 129-135.
8. Давидова І. І. Бюджетна політика економічного зростання. *Економіка та держава*. 2018. № 8. С. 113-118.
9. Десятнюк О., Сідляр В. Фіскальне регулювання споживчого ринку України. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 1. С. 78-94.
10. Дуб А., Баєтул Г. Бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 2. С. 81-86.
11. Євтушенко Н. М. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання економіки. *Молодий вчений*. 2015. № 12(2). С. 19-23.
12. Закон України «Про державний бюджет України на 2019 рік» від 28.02.2019 № 2696-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>.

13. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва: Гелиос АРВ, 1999. 352 с.
14. Кміть В.М., Жук Ю.І., Чеботарь О.А. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Випуск 3. С. 265-269.
15. Коваленко Н. І. Бюджетне регулювання в Україні: нормативно-правове забезпечення та етапи становлення. *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 394-399.
16. Кравець В. І. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 40-45.
17. Крисоватий, А. Новий прагматизм фіскалізації публічних фінансів. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 1(66). С. 10–23.
18. Круп'як І. Інвестиційне забезпечення розвитку економіки регіону. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: www.economy.nayka.com.ua.
19. Круп'як І. Особливості фінансування сталого розвитку економіки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 11. URL: <http://global-national.in.ua>.
20. Круп'як І. Особливості формування зовнішньоторгових зобов'язань держави в умовах економічної нестабільності. *Другі наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наук.праць (Тернопіль, 28 листопада 2016 р.)*. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 63-67.
21. Круп'як І. Фінансове забезпечення розвитку економіки держави. Формування фінансового механізму сталого розвитку України : монографія / за ред. д-ра економ. наук, проф. О.П. Кириленко, доц. О.І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017, 410 с.
22. Куницька-Іляш, М. Критичний аналіз державної політики забезпечення розвитку та фінансової безпеки пріоритетних галузей національної економіки України. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. №2, с. 40-45.
23. Лещенко Н. Інвестиції за рахунок бюджету: що це таке? Проект «Популярна економіка: ціна держави» №25, 6 грудня 2014 року. URL:

<http://cost.ua/files/report-infrastructure.pdf> (дата звернення: 25.03.2019).

24. Лисяк Л. В., Качула С. В. Бюджетна політика підтримки фінансової безпеки та стійкості фінансів домогосподарств регіонів України. *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_7_6.

25. Макогон В. Д. Бюджетна політика в механізмі управління державними фінансами. *Економічний вісник університету*. 2015. Вип. 26(1). С. 207-211.

26. Макогон В. Д. Бюджетна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 323-327.

27. Макогон В. Бюджетна політика у країнах ЄС. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2011. № 6. С. 36-46.

28. Макроекономіка: підручник / [В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик] за ред.. В. Д. Базилевича. К.: Знання, 2007. 703 с.

29. Мочерний С. В., Довбенко М. В. Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка): навчальний посібник. Львів, 2005. 488 с.

30. Мунька, С. С. Оцінка інвестиційної привабливості пріоритетних галузей економіки України. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2021. № 1. С. 28-35.

31. Онешко С. В., Кучінік Н. І., Гринчук Н. М. Податкове стимулювання бізнесу в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 259–273.

32. Онешко С., Башлай С., Короленко О. Особливості збереження та підтримання економічного потенціалу України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-4>.

33. Онищенко С. В. Інституційне забезпечення бюджетної безпеки України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. Вип. 5. С. 31-38.

34. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія). К.: КНЕУ, 1999. 164 с.

35. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.

36. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL

<http://www.ukrstat.gov.ua>.

37. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>.

38. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України URL: <http://www.me.gov.ua>.

39. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

40. Павелко А. Чугунов І. Бюджетна політика економічного розвитку. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2015. - № 2. С. 64-73.

41. Пасічний М. Д. Бюджетна політика за умов економічної кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 28-32.

42. Пасічник В. А. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 126-131.

43. Петричко М. М. Бюджетна політика України: реалії та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*. 2015. Вип. 1. С. 247-252.

44. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

45. Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2020 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2010 р. № 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF>.

46. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013-2018 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 р. № 696. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/246714886>.

47. Про затвердження Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки: постанова Кабінету Міністрів

України від 16 грудня 2009 р. № 1390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-%D0%BF>.

48. Про затвердження Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 року: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2016-%D0%BF>.

49. Самуельсон П. А., В.Д. Нордгауз. Макроекономіка. К. : Основи, 1995. 574 с.

50. Сідельникова Л. П. Апологетика податково-боргової складової фіскальної політики України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 2(2). С. 74-80.

51. Собчук С. І. Бюджетна політика як інструмент економічного розвитку країни. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2015. Вип. 4. С. 156-162.

52. Сокровольська Н. Я. Бюджетна політика як інструмент інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.12. С. 318-324.

53. Стан виконання державних цільових програм у 2020 році. URL: www.me.gov.ua.

54. Тимошенко М. В. Бюджетна політика як інструмент протидії геополітичним шокам. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 120-125.

55. Торгівля 2022 року за видами транспортних перевезень. Дія. Бізнес. URL: https://export.gov.ua/news/4413-torgivlia_2022_roku_za_vidami_transportnikh_perevezen.

56. Федосов В. М. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К.: Центр учбов. літератури : Тернопіль: Екон. думка, 2012. 871 с.

57. Фурман В. Стимулювання розвитку економіки: досвід Туреччини і українські реалії. URL: https://dt.ua/macrolevel/stimulyuvannya-rozvitku-ekonomiki-dosvid-turechchini-i-ukrayinski-realiyi-278201_.html.

58. Чернадчук О.В. Бюджетне законодавство України: стан та напрями

вдосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2014. 20 с.

59. Чугунов І. Я., Брижан К. В. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 32(1). С. 241-251.

60. Шмиголь Н.С. Бюджетная политика в условиях экономической рецессии: уроки зарубежного опыта. *Экономика. Налоги. Право*. 2016;9(1):63-71.

61. Ющенко М.І. Бюджетне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 441-446.

62. CBO. Estimated Impact of the American Recovery and Reinvestment Act on Employment and Economic Output in 2014. February 2015. P. 1. URL: <https://www.cbo.gov/sites/default/files/114th-congress-2015-2016/reports/49958-ARRA.pdf>.

63. Fact sheet: The American Jobs Plan. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/31/fact-sheet-the-american-jobs-plan>.

64. Glova J., Bernatik W., Tulai O. Determinant Effects of Political and Economic Factors on Country Risk: An Evidence from the EU Countries. *Montenegrin Journal of Economics*, 2020. Vol. 16, No. 1, P. 37-53.

65. Hansen G., Imrohoro S. Fiscal reform and government debt in Japan: A neoclassical perspective *Review of Economic Dynamics*. Journal of the Japanese and International Economies, Elsevier. 2016. Vol. 21. P. 201-224.

66. Kollias, C. Defence and non-defence spending in the USA: stimuli to economic growth? Comparative findings from a semiparametric approach. *Bulletin of economic research*. 2015. Vol. 67. № 4. P. 359-370.